

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav asijských studií

Bakalářská práce

Zora Hrabáková

**Pronikání hinduistického nacionalismu do indického
akademického prostředí na příkladu astrologie**

The Spread of Hindu Nationalism into the Indian Academia
on the Example of Astrology

Praha, 2022

Vedoucí práce: Mgr. Martin Hříbek, Ph.D.

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu práce, Mgr. Martinu Hříbkovi, Ph.D., za komentáře, rady, trpělivost a motivaci při psaní této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. května 2022

Zora Hrabáková

Abstrakt

Tato práce pojednává o pronikání hinduistického nacionalismu do indického akademického prostředí na příkladu astrologie. V roce 2001 došlo orgánem indické centrální vlády University Grants Commission k zařazení astrologie a tzv. védské matematiky mezi univerzitní studijní obory a následnému zavedení astrologických kateder na vybraných indických univerzitách za podpory státních dotací. Toto rozhodnutí rozpoutalo širokou debatu mezi indickými akademiky doma i v zahraničí. Většina z nich zhodnotila uvedení astrologie na univerzitách jako projev tzv. šafranizace vzdělávání a odklon od sekularismu směrem ke kulturnímu nacionalismu a náboženskému fundamentalismu, spíše než jako propagaci tradičních forem vědění. Práce se zaměřuje na vývoj organizace RSS a její vliv na indickou politiku v oblasti vzdělávání. Dále se zabývá astrologií jako významným fenoménem indické kultury a její institucionalizovanou podobou. Cílem práce je zasadit institucionalizaci astrologie do širšího kontextu diskurzu novodobého hinduistického nacionalismu.

Abstract

This thesis deals with the spread of Hindu nationalism into the Indian academia on the example of astrology. In 2001, the Indian government's institution University Grants Commission included astrology and Vedic mathematics among the university's fields of study and the subsequent introduction of astrological departments at selected Indian universities with the support of state subsidies. This decision sparked a wide-ranging debate among Indian academics at home and abroad. Most of them evaluated the introduction of astrology at universities as a manifestation of the so-called saffronization of education and a deflection from secularism to cultural nationalism and religious fundamentalism, rather than as the promotion of traditional forms of knowledge. The thesis focuses on the development of the RSS organization and its influence on Indian education policy. Further on it deals with astrology as an important phenomenon of Indian culture and its institutionalized form. The aim of this thesis is to set the institutionalization of astrology into the broader context of the discourse of modern Hindu nationalism.

Klíčová slova

Indie, RSS, BJP, hindutva, nacionalismus, věda, astrologie

Key words

India, RSS, BJP, hindutva, nationalism, science, astrology

Obsah

Poznámka k přepisům	6
Seznam zkratk	6
1. Úvod.....	7
2. Pronikání <i>hindutvy</i> do indického akademického prostředí	9
2.1 Hinduistická nacionalistická organizace RSS – ideologie a historie.....	9
2.2 Současné působení RSS a pronikání do vzdělávacího systému	16
2.3 Tradiční formy vědění v politické soutěži	20
3. Indická astrologie.....	24
3.1 Historický vývoj a kulturně-společenský význam.....	24
3.2 Politizace tzv. védské astrologie a její institucionalizovaná podoba.....	29
3.3 Reakce akademiků	33
4. Příkladová studie: srovnání výuky astrologie na Banaras Hindu University a Indira Gandhi National Open University	37
5. Závěr	40
Bibliografie.....	42

Poznámka k přepisům

Pro zachování souvislosti textu jsou indická jména a hindské názvy přepsány českou populární transkripcí, která se řídí běžnými zásadami uplatňovanými v české odborné i populární literatuře. Při prvním výskytu obecného hindského pojmu v textu je v závorce uveden jeho český překlad, opakující se názvy jsou pak doplněny o zkratku užívanou v Indii. Anglické názvy jsou ponechány v angličtině. Výjimky tvoří názvy politických útvarů Indický národní kongres, Komunistická strana Indie, Národní demokratická aliance a Národní fronta, které jsou ponechány v češtině. Neologismy jsou uvedeny v českém překladu rozlišeném uvozovkami a původní termín je uveden v závorce, není-li v textu vysvětleno jinak.

Seznam zkratek

BJP	<i>Bháratij džanata pártí</i> (Indická lidová strana)
BJS	<i>Bháratij džansangh</i> (Indický lidový svaz)
CPI	Communist Party of India (Komunistická strana Indie)
IGNOU	Indira Gandhi National Open University (Národní otevřená univerzita Indíry Gándhiové)
INC	Indian National Congress (Indický národní kongres)
NDA	National Democratic Alliance (Národní demokratická aliance)
RSS	<i>Ráštrij svajamsévak sangh</i> (Národní svaz dobrovolníků)
SOH	School of Humanities (Fakulta humanitních studií)
SVDV	<i>Sanskrt vidja dharma vidžňán</i> (Sanskrtská studia a náboženská věda)
VHP	<i>Višva hindú parišad</i> (Světová hinduistická rada)
UGC	University Grants Commission (Komise pro univerzitní granty)

1. Úvod

Tato práce pojednává o institucionalizaci astrologie v kontextu vývoje hinduistického nacionalismu a jeho pronikání do indického vzdělávacího systému, jež se začalo silně projevat během první vlády nacionalisticky orientované politické strany *Bháratij džanata pártí* (Indická lidová strana, BJP) mezi lety 1999 až 2004. Na rozdíl od západní společnosti, v níž se náboženský nacionalismus dotýká převážně novodobých témat (patrně např. na katolickém fundamentalismu v Polsku), se v Indii opírá o nejstarší dějiny a projevuje se obzvláště jako hinduizace vzdělávání. Prvopočátky hinduizace kurikul na soukromých základních a středních školách spravovaných hinduisticko-nacionalistickou dobrovolnickou organizací *Ráštrij svajamsévak sangh* (Národní svaz dobrovolníků, RSS) byly patrné již v 50. letech 20. století. RSS pro tyto účely vydává vlastní učebnice, v nichž je kladen největší důraz na úspěchy a věhlas indického národa podle ideologie *hindutvy* (viz níže). Pro tento proces se mezi indickými akademiky ujal termín „šafrazizace“ vzdělávání (*saffronisation of education*), odvozený od barvy vlajky RSS.

Od počátku vlády BJP, jež má vlivnou podporu RSS, můžeme pokusy o hinduizaci sledovat také v akademickém prostředí indických státních univerzit a vědeckých výzkumných institutů. Kontroverze týkající se této problematiky eskalovaly v roce 2001 po zveřejnění prohlášení vládního orgánu pro vysoké školství *University Grants Commission (UGC)*, v němž komise rozhodla o zařazení astrologie a tzv. védské matematiky mezi univerzitní studijní obory. Vláda své rozhodnutí hájila nacionalistickými tvrzeními o tom, že astrologie je tradiční indickou vědou, jejíž znalost sahá až do védského období. Rozhodnutí vyústilo v širokou akademickou debatu, která v omezenější míře přetrvává dodnes. Indiští přírodní i humanitní vědci tento vládní krok zkritizovali nejčastěji jako projev odklonu od sekularismu a „šafrazizace“ vzdělávání. Většina z nich astrologii označila za pseudovědu, jejíž studium by poškodilo hodnoty a status akademické sféry. Podporu vyjádřilo minimum nezaujatých vědců, jejichž reakce byly spíše neutrální. Astrologii hodnotili jako významný fenomén v indické společnosti, který je hoděn studia, pakliže budou jasně vymezeny hranice tohoto oboru.

Následující kapitola se věnuje historickému a politickému vývoji organizace RSS a problematice „šafrazizace“ vzdělávání. Ve třetí kapitole se zabírám indickou astrologií jako kulturním fenoménem a snažím se objasnit historické a společenské důvody k institucionalizaci studia této nauky. V závěrečné příkladové studii pro znázornění podoby a průběhu studia astrologie v Indii krátce porovnávám formy výuky na *Banaras Hindu University (BHU)*, kde

má obor astrologie dlouholetou tradici, a moderní přístup Indira Gandhi National Open University (IGNOU), na níž se astrologie vyučuje od roku 2021. Cílem práce je objasnit výše uvedené rozhodnutí indické vlády skrze zasazení do širšího kontextu diskurzu novodobého hinduistického nacionalismu.

2. Pronikání *hindutvy* do indického akademického prostředí

2.1 Hinduistická nacionalistická organizace RSS – ideologie a historie

Ráštrij svajamsévak sangh neboli Národní svaz dobrovolníků je pravicovou, hinduisticko-nacionalistickou dobrovolnickou organizací s polovojenským uspořádáním, jež usiluje o vytvoření panhinduistické Indie (*hindú ráštra*). Byla založena Kéšavem Balirámem Hédgévarem v září roku 1925 v Nágpuru v dnešním svazovém státě Maháráštra, odkud se její působnost postupně šířila do všech částí země.¹ V 60. letech minulého století se stala organizačním centrem přidružených skupin různého zaměření, souhrnně nazývaných *sangh parivár* (rodina svazu). Ta dnes čítá kolem 2 milionů pravidelných členů a na 6 milionů sympatizujících dobrovolníků, což z ní činí největší dobrovolnickou organizaci na světě.² Přes veškeré aféry a nutné rekonstrukce, jimiž svaz během takřka 100 let své existence prošel, je v Indii dodnes významnou autoritou v oblasti sociální práce a školství a navzdory svému nevládnímu charakteru má v domácí politice zásadní vliv.³

Hlavním zdrojem ideologie RSS je myšlenka *hindutvy*, jež má být celistvou definicí esenciálních kvalit příslušníka indického národa a rasy. Takto ucelenou definici poprvé představil Vinájak Dámódar Sávarkar ve svém spise *Hindutva: Who Is a Hindu?* publikovaném roku 1923. Pojem je odvozený od slova „Hindu“, jímž Sávarkar označuje kromě hinduistů také vyznavače dalších náboženských tradic indického původu. Všechny tyto tradice mají mít společný základ v kultuře starověkých Árijů, kteří se usadili v povodí řeky Indu (Sávarkar používá původní sanskrtské pojmenování *Sindhu*), odkud rozšířili své zvyky na celý subkontinent.⁴ Esenci *hindutvy* tedy nesdílejí muslimské a křesťanské menšiny, nicméně Sávarkar v textu vyjadřuje naději, že v budoucnosti, až se podaří usmířit odlišné náboženské tradice, bude možné do *hindutvy* zahrnout všechny obyvatele Indie.⁵ Sávarkar rozlišuje několik náležitostí, které musí „Hindua“ splňovat. Nejdůležitějšími z nich je úcta k vlasti a sounáležitost s indickým národem a rasou.⁶ Dále se jedná o společnou „hinduiskou“ historii a kulturu: tradice, náboženství, zákony, umění, sanskrtský jazyk, literaturu a další civilizační

¹ Andersen, W. K. a S. D. Damle, *The Brotherhood in Saffron: The Rashtriya Swayamsevak Sangh and Hindu Revivalism*, New Delhi: Vistaar Publications, 1987, s. 2.

² Andersen, W. K. a S. D. Damle, *The RSS: A View to the Inside*, New Delhi: Penguin Random House India, 2018, s. xi–xii.

³ Strnad, J. et al., *Dějiny Indie*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 804.

⁴ Savarkar, V. D., *Hindutva: Who Is a Hindu?*, 6th ed., New Delhi: Bharti Printers, 1989, s. 5.

⁵ Tamtéž, s. 83.

⁶ Tamtéž, s. 89.

prvky jako móda nebo hudba.⁷ Všechny tyto náležitosti mají mít svůj původ již ve védské kultuře a být historicky neměnné.⁸ Sávarkar tvrdí, že indické národní uvědomění bylo posíleno a ukotveno právě skrze vpády a panování cizinců,⁹ a vyzývá své soukmenovce k opětovnému sjednocení, aby mohl národ „Hinduů“ i nadále existovat a prospívat.¹⁰ Sávarkar svým manifestem nepřímo, ale významně, přispěl k formování myšlenky dvou národů a podpořil tak různé podoby hinduistického nacionalismu, fundamentalistickou a extrémistickou nevyjímaje.

RSS vznikl krátce po vydání Sávarkarova textu v atmosféře vyostřujících se tlaků hinduistického a muslimského šovinismu (v indickém kontextu nazývaném „komunalismus“), vedoucích k vzájemným násilným až brutálním incidentům mezi hinduisty a muslimy. Nejčastěji byly tyto konflikty vyvolávány poměrně malými, volně uspořádanými skupinami a spolky.¹¹ Hédgévárův spolek vyniknul právě svým jednoznačným ideologickým vymezením, hierarchickým pořádkem a požadavky na vzdělávání a disciplínu ve snaze sjednotit hinduistickou komunitu.¹² Hédgévár patřil ke skeptikům vůči tehdejší národně-osvobozenecké politice Indického národního kongresu (INC) a hnutí nespolupráce vedeného Mahátmou Gándhím. Zastával názor, že metody INC a Gándhího důraz na čistě nenásilný odboj byly pro rozpolcenou a rozhořčenou společnost Indie 20. let příliš abstraktní, a tím pádem neefektivní k jejímu trvalému semknutí.¹³ RSS díky své ideologii a propracovanému systému „mýtů“ založených na nepřetržité historické kontinuitě a vzorech významných historických vojevůdců, jakými byli např. Šivádží, Guru Góvind Singh nebo Mahárána Pratáp, poskytl mnohým hinduistům útočiště, kde znovu nabyli sebevědomí a pocit sounáležitosti s celkem.¹⁴ Stejně jako Sávarkar se i Hédgévár domníval, že důvodem hlubokého rozštěpení indické společnosti byla několikasetletá nadvláda cizinců a získání nezávislosti podle něj bylo možné jedině skrze dobře vyškolený kádr nacionalistů, jenž by udával směr hluboké společenské proměny založené na kulturní a náboženské jednotě (religious revivalism).¹⁵

Vlastní formování RSS započalo ve druhé polovině 20. let. První svazové setkání neboli *šákhá* (větev) se konalo roku 1926. Navzdory kritice ze strany některých blízkých kolegů kladl

⁷ Tamtéž, s. 91–2.

⁸ Tamtéž, s. 6.

⁹ Tamtéž, s. 44.

¹⁰ Tamtéž, s. 140–1.

¹¹ Na straně hinduistů to byla např. *Hindú mahásabha*, jež měla velký vliv na formování RSS.

¹² Strnad, *Dějiny Indie*, s. 803–4.

¹³ Ram-Prasad, C., „Contemporary Political Hinduism“ in *The Blackwell Companion to Hinduism*, ed. by G. Flood, Malven: Blackwell, 2003, s. 526–50, s. 528–9.

¹⁴ Andersen a Damle, *The Brotherhood in Saffron*, s. 6–7.

¹⁵ Andersen a Damle, *The RSS: A View to the Inside*, s. xii.

Hédgévar velký důraz na apolitické působení RSS v boji proti britské nadvládě, ačkoli byl sám aktivním účastníkem politicky motivovaných protestů, kvůli čemuž byl i vězněn.¹⁶ Svajamsévakové (dobrovolníci RSS) se směli účastnit politických antikoloniálních demonstrací pouze se svolením *pračáráků* (vyšších členů RSS) jako jednotlivci,¹⁷ zatímco v rámci RSS pokračovali v šíření vlastenecké ideologie výhradně skrze sociální a vzdělávací akce apolitického rázu.¹⁸ Ve 30. letech se působnost RSS začala rozrůstat i mimo nejvyšší kasty a do velkých měst po celé Indii.¹⁹ Roku 1936 byla založena zvláštní přidružená organizace (affiliated organization) pro ženy s názvem *Ráštra sévika samiti* (Národní ženský dobrovolnický výbor), jež hájila zásady a ideologii svazu, a stala se tak paralelou pro výhradně mužskou RSS.²⁰ Také tradice *šákh* se rychle ujala ve spřízněných spolicích mimo Nágpur. Dobrovolníci dodnes dochází na tato každodenní setkání ve svých hnědobílých uniformách, účastní se zde výuky, tělovýchovy, výcviku se zbraněmi a společných modliteb ke Svaté zemi Indii a dvoucípé šafránové vlajce (*bhagvá dvadž*).²¹

Na Hédgévarovu žádost se stal v roce 1940 druhým *sarsanghčálakem* (hlavním svazovým vedoucím) Mádhav Sadášiv Gólvalkar. Britské válečné zákony zakazovaly soukromý vojenský výcvik, a tudíž svaz pod Gólvalkarovým velením upustil od vojenských tělovýchovných aktivit. To vyvolalo vnitřní napětí vedoucí k odtržení několika vůdčích členů,²² ale Gólvalkar se namísto řešení názorových sporů zaměřil na upevňování ideologie *hindutvy* uvnitř svazu.²³ První velký průlom ve veřejném působení RSS nastal během procesu rozdělení Indie v létě 1947, kdy se členové RSS podíleli na organizování přesunu hinduistických uprchlíků ze západního Paňdžábu.²⁴ Přestože zodpovídali za četné masakry vůči muslimům přecházejícím na pákistánskou stranu hranice,²⁵ RSS se v této napjaté situaci podařilo získat přízeň veřejnosti i některých vrchních členů INC.²⁶ Obliba se ovšem rychle převrátila v nenávist poté, co byl jedním ze členů RSS spáchán atentát na Mahátmu Gándhího. Na celou organizaci byl uvalen

¹⁶ Andersen a Damle, *The Brotherhood in Saffron*, s. 36–7.

¹⁷ Bhatt, C., *Hindu Nationalism: Origins, Ideologies and Modern Myths*, New York: Berg, 2001, s. 121.

¹⁸ Andersen a Damle, *The Brotherhood in Saffron*, s. 36.

¹⁹ V jižní Indii a u nízkých vrstev RSS nikdy nedosáhla takového úspěchu. Ram-Prasad, „Contemporary Political Hinduism“, s. 530.

²⁰ Andersen a Damle, *The Brotherhood in Saffron*, s. 38–9.

²¹ Bhatt, *Hindu Nationalism*, s. 119.

²² Andersen a Damle, *The Brotherhood in Saffron*, s. 43–5.

²³ Bhatt, *Hindu Nationalism*, s. 126–8.

²⁴ Copland, I., „The Master and the Maharajas: The Sikh Princes and the East Punjab Massacres of 1947.“ *Modern Asian Studies* 36, No. 3 (2002), s. 657–704, s. 680.

²⁵ Jamil, B. E. „The bloodied role of RSS in the partition of Punjab 1947.“ *Daily Times*, 2. 10. 2019. Dostupné z: <https://dailytimes.com.pk/476717/the-bloodied-role-of-rss-in-the-partition-of-punjab-1947/>

²⁶ Andersen a Damle, *The Brotherhood in Saffron*, s. 48.

zákaz trvající od února 1948 do července 1949, jenž měl za následek přehodnocení dalšího směřování RSS a podnítl první politické aspirace některých *pračáráků*.²⁷

Svaz si udržel svou mimopolitickou pozici pouze do 50. let. Někteří badatelé dnes hodnotí silné zdůrazňování apolitického charakteru organizace za jeden z hlavních pilířů politické strategie RSS, která se v jejím jádru měla vyvíjet od samého počátku.²⁸ Již v roce 1950 začali *pračárákové* formovat politickou stranu *Bháratij džansangh* (Indický lidový svaz, BJS). Tato politická odnož RSS, jež byla tvořena převážně členy svazu, zaplnila po úpadku komunalistické *Hindú mahásabhy* mezeru na pravici politického spektra nezávislé Indie. Strana BJS se vymezila proti sekularizačnímu programu INC v čele s Džaváharlálem Néhrúem a také vytvořila protiváhu Komunistické strany Indie (CPI), ke které se během prvního zákazu činnosti RSS přidalo mnoho mladých Indů.²⁹ Aby svaz zabránil dalšímu přeběhlictví a dokázal uplatnit množství indoktrinovaných mužů, bylo pro RSS založení politické strany takřka nezbytné.³⁰ Prvním předsedou BJS se stal v říjnu 1951 Šjámprasád Mukherdží, po němž následoval politický myslitel Díndajál Upádhjáj. Upádhjájova ideologie tzv. integrálního humanismu spočívající v národně-kulturních hodnotách, jimž má být podřízený každý občan, se později stala oficiální doktrínou BJS.³¹ Popularita strany rostla právě díky nacionalistickému zaměření a během 60. a 70. let se BJS stala významným hráčem na celostátní politické scéně.³²

Druhý zákaz činnosti RSS během komplikované vládní situace v letech 1975–1977 přiměl členy svazu k dalším politickým aktivitám. Aby byli schopni čelit cenzuře, zatýkání politických vězňů a dalšímu omezování občanské svobody ze strany tehdejší premiérky Indiry Gándhiové (INC), přijali liberálnější formu hinduistického nacionalismu a začali spolupracovat s širším okruhem skupin a politických stran, dokonce s muslimskou *Džamáat-e-islámi* a CPI. Předáci opozičních stran po propuštění z vězení v roce 1977 vytvořili volební blok *Džanata pártí* (Lidová strana), s nímž ve volbách poprvé porazili Indický národní kongres a zástupci RSS se tak poprvé dostali k vládní moci. Nestabilní koalice ovšem neměla dlouhého trvání. Kvůli vnitřním sporům ohledně členství klíčových poslanců *Džanaty* v RSS došlo roku 1980 k jejich odtržení a vzniku nové, nacionalistické politické strany *Bháratij džanata pártí*.³³

²⁷ Bhatt, *Hindu Nationalism*, s. 145–8.

²⁸ Kanungo, P., „Myth of the Monolith: The RSS Wrestles to Discipline its Political Progeny.“ *Social Scientist* 34, No. 11/12 (2006): 51–69, s. 51–2.

²⁹ Bhatt, *Hindu Nationalism*, s. 145–8.

³⁰ Kanungo, „Myth of the Monolith“, s. 57.

³¹ Bhatt, *Hindu Nationalism*, s. 152–4.

³² Tamtéž, s. 163.

³³ Tamtéž, s. 166–8.

Raná BJP se pod vedením Atala Bihářího Vádžpéjího prezentovala jako modernizační a vědecky orientovaná strana, jež přijala zásady tzv. gándhiovského socialismu³⁴ jako všeobecný rámec domácích hodnot. Umírněná strategie se ovšem neosvědčila a ve volbách v roce 1984 strana získala v *Lók sabze* (dolní komoře parlamentu) pouze 2 křesla. K ideologii *hindutvy* a integrálního humanismu se BJP otevřeně přiklonila až v 90. letech pod předsednictvím Lála Krišny Ádváního. Přijetí těchto zásad bylo podpořeno také novou vlnou komunalistické nenávisti, v níž se hinduisté cítili ohroženi kvůli vládním ústupkům vůči muslimské menšině.³⁵ Jakožto spojovací prvek hinduistické komunity si BJP do svého politického programu zařadila výstavbu Rámova chrámu na místě Báburovy mešity v Ajódhji v Uttarpradéši. Hinduističtí nacionalisté usilovali o znovuzískání hinduistických posvátných míst, na nichž muslimové postavili své svatyně, již od 40. let, ale žádné z nich nebylo tak významné jako Ajódhja, město nesoucí stejný název jako rodiště epického hrdiny Rámy. Výstavbu měla podpořit Ádváního *rathjátra* („procesí vozu“ podle stejnojmenného višnuistického svátku) z Gudžarátu do Ajódhji v září 1990. Procesí se ovšem zvrhlo v krvavý střet, po němž následoval rozpad koalice a vyhlášení předčasných voleb.³⁶ Situace ohledně Báburovy mešity vyvrcholila v prosinci 1992, kdy dav *karsévaků* (dobrovolníků náboženské organizace *Višva hindú parišad*, Světová hinduistická rada, VHP), srovnal mešitu se zemí. Jelikož je VHP jednou z nejvýznamnějších přidružených organizací RSS, byl na činnost svazu uvalen třetí zákaz.³⁷

Na centrální úrovni BJP opět umírnila svoji strategii a vedle upevňování ideologie *hindutvy* ve společnosti se zaměřila na rozvoj moderních informačních technologií a ekonomiky. To jí v roce 1996 přineslo vítězství ve všeobecných volbách se 161 křesly v *Lók sabze*. Vádžpéjího kabinet ovšem nezískal důvěru a vládu převzala Národní fronta, koalice menších stran podporovaná Indickým národním kongresem. Vládnoucí stranou na celé funkční období se BJP stala až mezi lety 1999–2004 v čele koalice NDA, kvůli čemuž se musela vzdát některých svých ideologických požadavků včetně výstavby Rámova chrámu.³⁸ Ačkoli bylo v zájmu BJP nalézt v této záležitosti celonárodní konsenzus, společenské napětí i nadále přetrvávalo a v únoru 2002 vyústilo v doposud nejtragičtější komunalistické násilí od rozdělení Indie. Po potyčce mezi hinduisty a muslimy na nádraží v Gódhře v Gudžarátu vypukl v přistaveném vlaku požár, jehož

³⁴ Gándhí tyto zásady představil ve spise *Indian Home Rule*. Společnost by dle jeho představ měla cílit k nenásilí, být nábožensky nekonfliktní a ekonomicky vyrovnaná.

³⁵ Bhatt, *Hindu Nationalism*, s. 166–70.

³⁶ Ram-Prasad, „Contemporary Political Hinduism“, s. 540–1.

³⁷ Yadav, S., „RSS and the government: Tracing the history down the years“ *The Indian Express*, 9. 9. 2015.

Dostupné z: <https://indianexpress.com/article/explained/rss-and-the-government-the-equation-how-it-works/>

³⁸ Bhatt, *Hindu Nationalism*, s. 171–5.

obětmi byli *karsévakové* vracející se ze stavebních příprav v Ajódhji. Tato nehoda vyvolala v celém státě brutální útoky na muslimy, na jejichž organizaci spolupracovali i členové VHP. Centrální vláda tyto útoky nijak nekomentovala, ani se je nesnažila zastavit. Přestože jsou okolnosti vzniku požáru dodnes nejasné, tehdejší hlavní ministr Gudžarátu, současný premiér Indie a dlouholetý člen RSS Naréndra Módí nehodu označil za plánovaný útok podporovaný Pákistánem,³⁹ přičemž chtěl konflikt využít v nadcházejících volbách do gudžarátského státního shromáždění. Přestože se jeho spekulace nakonec nesetkaly se skutečností, zajistil si v hinduistické komunitě popularitu.⁴⁰

V následujících všeobecných volbách v roce 2004 BJP neuspěla a na dalších deset let převzal vládu INC. V mezidobí kongresové vlády začal RSS aktivně uplatňovat svůj vliv v politických záležitostech jednotlivých států⁴¹ a roku 2014 se oficiálně zapojil do celostátní předvolební kampaně, v níž dopomohl BJP s tváří Naréndry Módího k nadpoloviční většině v *Lók sabze*.⁴² Ve volbách roku 2019 dosáhla BJP ještě lepšího výsledku a u moci se drží dodnes. *Pračárákové* dnes patří k nevlivnějším osobám v zemi, přičemž většinová vláda premiéra Módího v úzkém sepjetí s RSS dále usiluje o hinduizaci společnosti.⁴³ Módí si během své politické kariéry osvojil rétoriku pravicového „národního populismu“ (national populism), jenž podporuje neustálý nárůst komunalistického násilí.⁴⁴ Aktivisté RSS zapojení do hnutí na ochranu krav (cow protection movement) napadají muslimy kvůli konzumaci hovězího masa a stoupenci hnutí *ghar vápsí* (doslova „návrat domů“⁴⁵) obviňují muslimské muže z donucování hinduistek ke sňatku, a tedy i konverzi k islámu (tzv. love jihad).⁴⁶ S potížemi se potýkají i liberální hinduisté. Publikace, které neodpovídají myšlenkám *hindutvy*, a mediální obsah kritizující vládu BJP nebo činnost RSS je cenzurován, což donutilo mnohé indické žurnalisty k autocenzuře⁴⁷ a smířlivosti k absurdním výrokům politiků BJP o znalosti moderních technologií ve starověku atp. (viz podkapitola 2.3).

³⁹ Spodek, H., “In the Hindutva Laboratory: Pogroms and Politics in Gujarat, 2002.” *Modern Asian Studies* 44, No. 2 (2010): 349–399, s. 349–52.

⁴⁰ Tamtéž, s. 363.

⁴¹ Tamtéž, s. 372–3.

⁴² Narayan, B., “Modi’s Modus Operandi in the 2014 Elections.” *Economic and Political Weekly* 49, No. 20 (2014): 12–14, s. 12–3.

⁴³ Singh, J., “India’s Right Turn.” *World Policy Journal* 32, No. 2 (2015): 93–103, s. 95–8.

⁴⁴ Jaffrelot, C., *Modi’s India: Hindu Nationalism and the Rise of Ethnic Democracy*, přel. C. Schoch, Princeton: Princeton University Press, 2021, s. 32–4.

⁴⁵ Hnutí pro „rekonverze“ jinověrců k hinduismu, jenž má být jejich prapůvodním náboženstvím. Cílí na všechny náboženské menšiny včetně kmenového obyvatelstva. Vláda za rekonverze poskytuje sociální a politické výhody, odmítači jsou naopak perzekvováni.

⁴⁶ Jaffrelot, *Modi’s India*, s. 404.

⁴⁷ Tamtéž, s. 299–303.

V neposlední řadě došlo ze strany vlády k přímé diskriminaci muslimské menšiny. BJP v srpnu 2019 zrušila ústavní článek 370 zaručující velkou míru autonomie Džammú a Kašmíru, svazovému státu s muslimskou většinou. Tímto byl změněn status území z dosavadního svazového státu na svazové teritorium spravované centrální vládou. Následující den byl parlamentem přijat zákon o rozdělení území na dvě svazová teritoria, Džammú a Kašmír v západní části a Ladak na východě, čímž pozbyly platnosti všechny místní zákony. Vzápětí se zde vzedmuly protesty a demonstrace, během nichž byly zraněny stovky Kašmířanů a mnozí přišli o život. Z bezpečnostních důvodů zde byla přerušena veškerá telekomunikace a obchod, z čehož se ekonomika Džammú a Kašmíru zatím nevzpamatovala, přičemž v odpovědích na žádosti o obnovení internetové sítě dávali předáci BJP najevo své opovržení tamější společností.⁴⁸ V prosinci téhož roku následovalo odsouhlasení pozměňovacího návrhu zákona Citizenship (Amendment) Act týkající se udělování občanství nábožensky pronásledovaným uprchlíkům ze sousedních států s výjimkou muslimů. V souvislosti s rozšířením evidence právoplatných občanů National Register of Citizens se jednalo o první indický zákon, v němž byly náboženské motivace takto zjevné.⁴⁹ BJP svou politikou „hinduiského“ majoritářství prohloubila polarizaci indické společnosti,⁵⁰ tzn. jednu z hlavních překážek, která podle Sávarkara i Hédgévara bránila úspěšnému pokračování indického národa. Módího Indie se stále více vzdaluje od ústavní povinnosti náboženské tolerance a směřuje k systému tzv. „etnické demokracie“ (ethnic democracy).⁵¹

⁴⁸ Tamtéž, s. 360-6.

⁴⁹ Tamtéž, 375.

⁵⁰ Tamtéž, s. 44.

⁵¹ Jedním z hlavních kritérií etnické demokracie je pocit nadřazenosti významné majority nad minoritami, které jsou navíc vnímány jako ohrožující pro soudržnost a přežití majoritní skupiny. Tamtéž, s. 155.

2.2 Současné působení RSS a pronikání *hindutvy* do vzdělávacího systému

RSS se i v současné době prezentuje jako kulturní a sociální organizace, jejíž agendou je výcvik a výuka mládeže a mediace mezi přidruženými organizacemi *sangh pariváru*.⁵² Tyto organizace dnes utvářejí obrovský systém s působností na několika světových kontinentech.⁵³ Na domácím území přidružené organizace sahají do všech důležitých oblastí, jako je vzdělávání, náboženství, věda, umění, zdravotnictví či rozvoj venkova, a do všech společenských vrstev včetně kmenového obyvatelstva a nedotýkatelných kast. Podle oficiálních prohlášení funguje každá z přidružených organizací samostatně,⁵⁴ nicméně jejich postupy a cíle jsou pod přímým vlivem a kontrolou RSS. Prostřednictvím těchto odnoží RSS získává široký přehled o veřejném mínění v Indii a tyto informace pak využívá zejména na politické scéně.⁵⁵ Ačkoliv představenstvo RSS proklamuje, že politická odnož BJP není v rámci *sangh pariváru* nijak privilegována, její kritici jsou přesvědčeni o opaku.⁵⁶ Od prvních velkých volebních úspěchů BJP v 90. letech RSS usiluje o přísnou kontrolu celé společnosti a manipulaci politických záležitostí, včetně dosazování příslušných osob z řad *pračáraků* na kandidátní listiny BJP.⁵⁷

Zvýšením popularity BJP ovšem došlo k oslabení vlivu RSS, a to ze dvou hlavních důvodů. Zaprvé byla většina členů RSS příslušníky vyšších kast a jejich prvotní orientace směřovala právě na střední třídu a vyšší kasty. Takto úzké zaměření se později spolu s rostoucí voličskou základnou BJP a zvyšujícím se počtem přidružených organizací stalo poněkud problematickým. RSS usiloval o celospolečenský vliv, ale jeho ideologie zůstala zapouzdřená, což svazu znemožňovalo dostat požadavkům nižších a nedotýkatelných kast. Zadruhé byla BJP na parlamentní půdě nucena činit kompromisy, které vždy neodpovídaly komunalistické ideologii RSS. Palčivými momenty bylo zahájení dialogu s muslimskou menšinou a její integrace do národních otázek, a dále pak otevření indického trhu nadnárodním společnostem v první polovině 90. let, jež bylo schváleno vládou Kongresu za podpory BJP. Podle RSS byla tato rozhodnutí v rozporu s národními hodnotami.⁵⁸ Vztahy RSS a BJP se koncem 90. let začaly značně proměňovat – politická moc se stala pro kádry RSS atraktivnější nežli šíření svazové

⁵² Kanungo, *Myth of the Monolith*, s. 51.

⁵³ Zahraniční organizace nesou souhrnný název *Hindú svajamsévak sangh* (Svaz hinduistických dobrovolníků).

⁵⁴ Andersen a Damle, *The RSS: A View to the Inside*, s. 21–2.

⁵⁵ Kanungo, *Myth of the Monolith*, s. 54.

⁵⁶ Tamtéž, s. 51–2.

⁵⁷ Tamtéž, s. 60–1.

⁵⁸ Hansen, T. B., *The Saffron Wave: Democracy and Hindu Nationalism in Modern India*, New Jersey: Princeton University Press, 1999, s. 223–5.

ideologie, čímž BJP nabývala na síle a autonomii. V reakci na tuto skutečnost začali členové RSS se znovunastolením své svrchované pozice: obvinili BJP za odklon od stranické ideologie, zasadili se o výměnu jejích vůdčích osob a zadali straně nekompromisní požadavky ohledně znovunastolení ideologie *hindutvy*. Vedoucí postavení vůči BJP si svaz udržuje od přelomu tisíciletí a od počátku vlády premiéra Naréndry Módího politický vliv RSS stoupá.⁵⁹

Jedním z hlavních projevů politického vlivu RSS je přepisování historie podle ideologie *hindutvy* a její následné prosazování ve výuce. Z pohledu RSS bylo etablování národních a náboženských hodnot ve státních školách blokováno sekulárním přístupem vlády INC. Z tohoto důvodu se jedním z důležitých bodů nové orientace RSS zavedené v 50. letech stalo zakládání vlastních soukromých škol, jež měly přispět k šíření a upevňování národní identity. Zakládání vlastních škol také přispělo ke zmírnění vnitřní sporů a úbytku svazových členů po prvním zákazu činnosti. Svaz touto cestou vytvořil nová pracovní místa na pozicích učitelů pro členy, kterým byl kvůli spojení s RSS zamezen vstup do politiky a státní správy. První *šišu mandir*⁶⁰ (dětský chrám) na úrovni základní školy byl založen v Uttarpradéši roku 1952 a během následujících 15 let jejich počet vzrostl na 700. RSS se vedle zakládání škol ve městech, do kterých dochází převážně žáci z vyšších kast, soustředil hlavně na místa, kde nebyly žádné státní ani jiné soukromé školy (nejčastěji křesťanské), tzn. v těžko dostupných rurálních oblastech a na území kmenového obyvatelstva. V současnosti RSS spravuje prostřednictvím přidružené organizace *Vidjá Bháratí* (v plném znění *Vidjá Bháratí Akhil Bháratij Šikšá Sansthán*, Celoindický vzdělávací ústav), založené roku 1978, kolem 13 tisíc škol na všech úrovních vzdělávání.⁶¹

Žáci *mandirů* jsou ve školním prostředí zcela odtrženi od vlivů cizích kultur – na chodbách a ve třídách jsou vyvěšené plakáty významných postav RSS a národních hrdinů, studenti každoročně soutěží ve znalosti eposů a sanskrtu a pořádají se hromadné oslavy náboženských a státních svátků, které probíhají čistě v národním duchu. Slaví se také narozeniny jednotlivých žáků, při nichž oslavenec dostane věnec z květů a přehrávají se vlastenecké písně. Také požadavky školní disciplíny jsou v souladu s tradičními hinduistickými způsoby chování. Žáci jsou při zdravení učitele povinni „setřít prach“ z jeho nohou a vzájemně se zdraví tradičním gestem sepjatých rukou před hrudí. Je kladen důraz na tělesnou výchovu, při které se cvičí jóga,

⁵⁹ Kanungo, *Myth of the Monolith*, s. 63–64.

⁶⁰ RSS nazývá své instituce pojmem *mandir* jakožto součást nacionalisticky orientované výuky.

⁶¹ Andersen a Damle, *The RSS: A View to the Inside*, s. 63–65.

a jsou zde vyhrazená místa pro meditaci. Školy jsou často situovány v blízkosti chrámů nebo mají svatyni přímo ve svém areálu, přičemž náboženské rituály jsou běžnou součástí výuky.⁶²

Průběh výuky je ve srovnání se státními školami poměrně odlišný. Kurikulum je založeno na ideologii RSS pod heslem „*Bhārat mātā kī džaj!*“ („Ať žije matka Indie!“), jež má v žácích podnítit hrdost na jejich zemi a její odkaz. Ve výuce je využito kombinace tradičního vědění a moderních technologií, které jsou ovšem vyňaty ze svého původního kontextu západní vědy a školáci se je učí pouze ovládat. Kromě standardních předmětů, jako jsou gramatika, matematika a angličtina, zde žáci dochází do hodin indické civilizace a sanskrtu, pro které RSS sestavuje vlastní učebnice s ohledem na svou ideologii. Učivo z oblasti exaktních věd je zasazeno do souvislostí hinduistických posvátných textů, jež jsou uváděny jako jejich zdroj. V učebnicích zeměpisu jsou uváděny hinduizované názvy měst, u každého většího města jsou doplněna o zdejší hinduistická poutní místa a přírodní úkazy jsou prezentovány jako posvátné. Historické události v učebnicích dějepisu jsou značně mytologizované a je zde zdůrazňováno mučednictví hinduistických hrdinů a hrdinek, kteří bojovali proti muslimům.⁶³ Také světové dějiny mohou pro ideologické účely nabýt poněkud extrémních interpretací:

„Hitler lent dignity and prestige to the German government within a short time by establishing a strong administrative set up. He created the vast state of Greater Germany. He adopted the policy of opposition towards the Jewish people and advocated the supremacy of the German race. He adopted a new economic policy and brought prosperity to Germany.“⁶⁴

Hinduizace vzdělávání tak přímo souvisí s nacionalistickou politickou strategií RSS, v níž je proces přepisování historie klíčovým faktorem.⁶⁵ Verze indické historie podle ideologie *hindutvy* je založena na předpokladu, že majoritní hinduistická komunita má přímou návaznost na áryjovskou civilizaci, ze které vznikla veškerá indická kultura. Tato tvrzení nalézají oporu v teoriích koloniálních historiků z 19. století, kteří se domnívali, že nejstarší civilizaci na světě vytvořilo etnikum Áryů, nicméně tyto teorie byly později odmítnuty i nacionalisticky zaměřenými historiky.⁶⁶ Bez ohledu na tento fakt RSS ve svých školách dále vyučuje

⁶² Sarkar, T., “Educating the Children of the Hindu Rashtra: Notes on RSS Schools“ in *The Sangh Parivar: A Reader*: 197–206, s. 200–203.

⁶³ Tamtéž, s. 203–4.

⁶⁴ Spodek, “In the Hindutva Laboratory“, s. 382.

⁶⁵ Taneja, N., “National Convention against Communalisation of Education: A Report.” *Social Scientist* 29, No. 9 (2001): 77–91, s. 78.

⁶⁶ Thapar, R., “Politics and the Rewriting of History in India” *Critical Quarterly* 47, No. 1–2 (2005): 195–203, s. 201.

idealizovanou verzi indické historie a obhajuje ji jako ochranu národního odkazu a zájmů majoritní hinduistické komunity. Žáci jsou tímto způsobem vedeni k nekritickému vnímání světa a od útlého věku se stávají součástí formování *hindú ráštry*, kde mají pojmy „indický“ a „hinduistický“ splynout.⁶⁷

Po zkušenostech s první vládou BJP, kdy začaly hinduizované učebnice takřka plošně nahrazovat ty původní, se indiští akademici začali obávat ještě hlubší nacionalisticky orientované proměny vzdělávání,⁶⁸ jež měla být „odpovědí na vážnou kulturní krizi“ zapříčiněnou kolonizací a následně sekularizační politikou INC.⁶⁹ Mezi indickými akademiky se pro tento proces ujal neologismus „šafrazizace“ (saffronisation) odvozený od šafránově oranžové, jež je jednou z indických národních barev a také odstínem vlajky RSS. Pojem „šafrazizace“ se používá nejčastěji v souvislosti se vzděláváním a označuje interpretaci historie i exaktních věd výlučně skrze domácí zdroje, tzn. hinduistické posvátné texty jako jsou védské hymny, upanišady, mytologie purán nebo texty *védángy* (pomocných védských nauk), kam patří také astronomické a astrologické spisy. Naopak vliv muslimů, jenž byl naprosto zásadní pro formování umění a výstavbu celosvětově známých skvostů indické architektury, je takřka démonizován. Obdobně popírán je také vliv britských kolonizátorů, kteří se zasloužili o modernizaci země a trvalé propojení jejích obyvatel prostřednictvím tisku a železnice, skrze něž mohli Indové šířit zprávy o osvobozeneckém hnutí a začít o sobě uvažovat jakožto o národě.⁷⁰

⁶⁷ Tamtéž, s. 195–7.

⁶⁸ Tamtéž, s. 197–9.

⁶⁹ Gohain, „On Saffronisation of Education.“, s. 4597.

⁷⁰ Thapar, „Politics and the Rewriting of History in India.“, s. 199–200.

2.3 Tradiční formy vědění v politické soutěži

Tradiční náboženské hodnoty zůstaly významným politickým a právním faktorem i v nově ustaveném sekulárním státě. Přesný čas pro přijetí zákona o nezávislosti Indie, tedy půlnoc na 15. srpna 1947, byl určen právě na žádost astrologů⁷¹ a od roku 1976 je v indické ústavě sekularismus definován slovy *sarva dharma sambhava* (rovnost všech náboženství). Takto neurčitá a neohrazená definice byla stanovena za účelem předejít pokračování náboženských sporů první poloviny 20. století, nicméně po událostech následujících let dovedla indické intelektuály spíše k pochybnostem. Samotná náboženská tolerance a neutralita nejsou sekularismem, ani neimplikují oddělení náboženství od politických záležitostí.⁷² Z celé řady pojetí sekularismu různými státy je to indické projevem tzv. pozitivního sekularismu. Ten v sobě kombinuje sekulární humanismus prosazovaný zejména D. Néhrúem a B. R. Ambédkarem, jenž měl v nově ustavené demokracii zajistit sociální a politický rozvoj, spolu s ideály neo-hinduismu (nebo také „politického hinduismu“), jež reprezentovali zástupci radikálního křídla národního hnutí inspirovaní Bankimčandrou Čaterdžím, Dajánandou Sarasvatím, Svámím Vivékanandou a dalšími. Ti se domnívali, že náboženský (resp. hinduistický) revivalismus a obnova védské moudrosti jsou nezbytnými prvky pro národní sebeuvědomění a společenský pokrok.⁷³

Propojením těchto dvou ideologií byla naplněna nutnost politické a společenské reformy, aniž by se státní uspořádání muselo výrazně vzdálit od zásad hinduistických tradic. Kupříkladu indické osobní právo je rozděleno podle náboženské příslušnosti, stát přispívá na provoz řady chrámů,⁷⁴ nově jmenovaní politici skládají své sliby „ve jménu božím“,⁷⁵ ale i běžní lidé se ve společnosti stále orientují podle kastovní příslušnosti, ačkoliv formálně jsou si všichni rovni.⁷⁶ Vývoj takto ojedinělého vnímání sekularismu je veskrze reakcí na historickou zkušenost s kolonizátory. Šíření národního uvědomění mezi širokou veřejností se zakládalo převážně na náboženských tradicích, počínaje vojenským bojkotem předcházejícím Velké indické povstání, kampaněmi Mahátmy Gándhího, ale také působením Teosofické společnosti, kde vznikl

⁷¹ Guenzi, C., *Words of Destiny: Practicing Astrology in North India*, New York: State University of New York Press, 2021, s. 1–2.

⁷² Acevedo, D. D., “Secularism“ in *Brill's Encyclopedia of Hinduism, vol. VI: Index*, ed. by Knut A. Jacobsen, Leiden, Boston: Brill, 2015, s. 50–1.

⁷³ Nanda, M., “Secularism without Secularisation: Reflections on God and Politics in US and India.“ *Economic and Political Weekly* 42, no. 1 (2007): 39–46, s. 42.

⁷⁴ Acevedo, “Secularism“, s. 54–5.

⁷⁵ The Constitution of India, 1949, Part E, Third Schedule: Forms of Oaths or Affirmations. Dostupné z: <https://legislative.gov.in/sites/default/files/COI.pdf>

⁷⁶ Vaid, D., “Caste in Contemporary India: Flexibility and Persistence.“ *Annual Review of Sociology* 40 (2014): 391–410, s. 403.

unikátní prostor pro revalorizaci hinduistické tradice a intelektuální souhru mezi západně vzdělanou indickou elitou a západními osvíceneckými učenými.⁷⁷ Stejně tak se po získání nezávislosti stalo náboženství opěrným pilířem patriotismu a nacionalismu. Zásahy do domácí kultury a tím pádem i autochtonních forem vědění hinduističtí nacionalisté chápou jako pokusy o westernizaci (tzv. reactionary modernism),⁷⁸ načež svou kulturu náležitě chrání otevřenými tvrzeními o existenci moderních technologií a sekulárním uspořádání (spočívajícím na mezikastovní toleranci) již ve starověku.⁷⁹

Takováto tvrzení bezesporu dopomohla k přijetí sekularismu a dalších výdobytků Západu v tak religiózní a uzavřené společnosti, jako je ta indická. Pozoruhodné ovšem je, že stejnou rétoriku hájí dnes, více než 70 let po přijetí světských hodnot, také politici BJP. Podle nich měly transplantace, letadla či jaderné bomby existovat již ve starověku a indická astrologie zase předčít všechna moderní vědecká odvětví. Asi nejvýraznějšími osobnostmi novodobé indické politiky byli v tomto ohledu ministr rozvoje lidských zdrojů (tj. školství) Vádžpejého vlády M. M. Džjóší,⁸⁰ jenž prosadil studium astrologie na indických univerzitách,⁸¹ dále během Módího éry historik a někdejší předseda Indické rady pro historický výzkum (ICHR) Y. S. Ráo,⁸² jehož odborné názory jsou v naprostém souladu s ideologií *hindutvy*,⁸³ a současný ministr školství Raméš Pókharijál,⁸⁴ který se na parlamentní půdě opakovaně zmiňoval o úspěších tzv. „védské vědy“ (Vedic science). Také současný premiér Módí se dopustil výroků v tomto duchu, například o možnosti zmírnění klimatické hrozby cvičením jógy či dokladech umělého oplodňování, letectví a plastické chirurgie v indických eposech.⁸⁵ V indických starověkých lékařských textech skutečně nalezneme zmínky o rinoplastických procedurách, které většina lidí považuje za moderní módní výstřelek, nicméně doklady o nápravách zlomenin nosní kosti historici datují až na samý skloněk pozdní védské doby, a tudíž nelze jednoznačně tvrdit, že by se jednalo o běžnou starověkou chirurgickou praxi. Jediný zdroj pro doklady

⁷⁷ Bevir, M., “Theosophy and the Origins of Indian National Congress.” *International Journal of Hindu Studies* 7 (2003): 99–115, s. 104–5.

⁷⁸ Nanda, M., *Prophets Facing Backwards: Postmodern Critiques of Science and Hindu Nationalism in India*, Rutgers University Press, 2003, s. 2–3.

⁷⁹ Tamtéž, s. 38.

⁸⁰ Dlouholetý příznivec RSS a jeden ze zakladatelů BJP.

⁸¹ Sondhi, S., “Astrology, Science and the Tragedy of Murli Manohar Joshi.”, *Outlook*, 26. 8. 2001. Dostupné z: <http://www.princeton.edu/~sondhi/nonphysics/writings/astrology>

⁸² Bývalý vrchní představitel ándhrapradéšské větve RSS.

⁸³ Jaffrelot, *Modi's India*, s. 170–1.

⁸⁴ Bývalý vyučující *šišu mandiru* v Górahpuru (Uttarpradéš).

⁸⁵ Mathew, L., “Astrology topmost science, PM Narendra Modi right on Ganesh surgery: Pokhriyal.” *The Indian Express*, 4. 12. 2014. Dostupné z: <https://indianexpress.com/article/india/india-others/ancient-india-tested-nukes-modiji-right-on-ganesh-surgery-ex-cm-in-lok-sabha/>

(pseudo)starověkých leteckých technologií představuje text *Vaimánika śástry* (věda aeronautiky), který byl nadiktován panditem Subbárájem Šástrím na počátku 20. století⁸⁶ skrze tzv. channeling.⁸⁷

Ačkoliv mohou výroky politiků BJP působit poněkud bizarně i bez posudku historiků, v indickém kontextu jsou legitimní a smysluplné. Indický způsob myšlení se od nejstarších dob vyznačuje koexistencí a propojováním racionálního a mytologického zdůvodňování nejrůznějších fenoménů, což je typické např. pro filosofickou školu *sánkhja*.⁸⁸ Podobně jako u pojetí sekularismu popsaného výše měla britská kolonizace za následek postupný návrat k tradičním hodnotám i ve vědeckém diskurzu. Zatímco v Evropě došlo k definitivnímu oddělení náboženství od světských záležitostí (a tedy i striktnímu rozlišení astrologie a astronomie) především z krize křesťanství, jež na politické úrovni vyústila v třicetiletou válku a na filosofické předznamenala osvícenský obrat,⁸⁹ Indický subkontinent se ve stejné době potýkal se zcela opačným filosoficko-náboženským problémem:

„The Brahma-samaj and the Arya-samaj are the outcome of the contact with Western influences, and yet Hinduism is not to be dismissed as a mere flow and strife of opinions, for it represents a steady growth of insight, since every stage of its growth is related to the common background of the Vedānta. Though Hindu religious thought has traversed many revolutions [...], the essential ideas have continued the same for four or five millenniums. The germinal conceptions are contained in the Vedānta standard. ... It is said that other scriptures sink into silence when the Vedānta appears[.] ... The Vedānta is not a religion, but religion itself in its most universal and deepest significance.“⁹⁰

V kontextu indického myšlení je exaktnost přisuzována i mimosmyslovému vnímání. Ta má podle některých radikálnějších stoupenců *hindutvy* stejnou, ne-li vyšší hodnotu a platnost nežli empirismus, který pokládají za jeden z mnoha možných způsobů názoru na svět. Osvícenecké dualistické myšlení pak odmítají jako příznačné pro monoteismy, jež není

⁸⁶ Narasimha, R., “The ‘Historic’ Storm at the Mumbai Science Congress.” *Current Science* 108, No. 4 (2015): 471–2, s. 471.

⁸⁷ Jedná se o stav posedlosti, při kterém subjekt získává informace mimosmyslovým způsobem. „[S]lovo "channeling" pochází z anglického "channel", "kanál", a do češtiny se překládá nejčastěji (byť nikoli ideálně) jako "kontaktování". Z. M. Kosticová, *Současná alternativní spiritualita: vznik, vývoj a základní rysy*, Praha: Husitská teologická fakulta UK, 2020, s. 45-6.

⁸⁸ Tamtéž, s. 472.

⁸⁹ Stuckrad, K. von, *The Scientification of Religion: A Historical Study of Discursive Change, 1800-2000*, Boston: De Gruyter, 2015, s. 25–6.

⁹⁰ Radhakrishnan, S., *The Hindu View of Life*, London: George Allen & Unwin LTD, 1926, s. 22–23.

hinduismu vlastní.⁹¹ Obdobné, byť umírněnější argumenty předkládají i někteří současní badatelé: různé společnosti utvářejí různá myšlenková paradigmatá odvislá z vlastní kultury a historie, a tudíž se jejich obsahy mohou vzájemně vyvracet.⁹² Posouzení z hlediska vědeckosti, resp. vědecké racionality, je možné až po důkladném prozkoumání nezápadních forem vědění, které odpovídají kritériím vědy (např. *ájurvéda*),⁹³ jelikož stanovení hranic mezi (empirickou) vědou na jedné straně a náboženstvím či pseudovědou na straně druhé je otázkou diskurzu, který se v průběhu času mění.⁹⁴

⁹¹ Nanda, M., "How Modern Are We? Cultural Contradictions of India's Modernity." *Economic and Political Weekly* 41, No. 6 (2006): 491–6, s. 494–5.

⁹² Guenzi, *Words of Destiny*, s. 12.

⁹³ Mukharji, P. B., *Doctoring Traditions: Ayurveda, Small Technologies, and Braided Sciences*, Chicago: University of Chicago Press, 2016, s. 22.

⁹⁴ Studkrad, *The Scientification of Religion*, s. 4-7.

3. Indická astrologie

3.1 Historický vývoj a kulturně-společenský význam

Astrologie a jí podobné divinační metody založené na pozorování jevů na noční obloze byly snad ve všech starověkých kulturách přirozenou a neoddělitelnou součástí hvězdářství. Indická podoba hvězdopravy (*phalita* nebo *horá*) tradičně patřila spolu s astronomií (*siddhānta*) a texty o osudových znameních (*samhitá*) do širšího celku *džjótíšāstry* neboli „nauky o světle“ zabývající se pohyby slunce, měsíce, hvězd a později také planet sluneční soustavy, jejíž nepřetržitý vývoj můžeme podle Davida Pingreeho⁹⁵ rozdělit do pěti historických etap a případně šesté novodobé:

- 1) védská etapa (10.–4. st. př. n. l.)
- 2) babylonská etapa (400 př. n. l. – 200 n. l.)
- 3) řecko-babylonská etapa (2.–4. st.)
- 4) řecká etapa (5.–17. st.)
- 5) arabská etapa (17.–19. st.)
- 6) novodobá (19. st. – současnost)

Již v té nejstarší, védské etapě, bylo sledování pohybů zářících objektů na noční obloze stěžejní pro vytváření kalendářů, předpovědi počasí a zejména kvůli správnému načasování védských rituálů, čímž se *džjótiša* (astrologie) stala důležitou pomocnou disciplínou *védāngy*.⁹⁶ Správný čas pro vykonání rituálu se určoval podle pozice slunce, lunárních fází a průchodu měsíce jednotlivými *nakšatrami*⁹⁷ – sedmadvaceti úseky nebeské báně, z nichž každý je asociován s určitým božstvem a charakteristikou podle souhvězdí, jež se v tom kterém úseku nachází. Některé *nakšatry* byly považovány za příznivé pro vykonávání kolektivních i osobních *samskár* (přechodových rituálů), ale v této etapě zatím nelze hovořit o astrologii jako takové.⁹⁸ Osobní předpovědi byly výlučnou záležitostí panovníků jakožto zástupců celé společnosti.⁹⁹ Pouliční věštění z hvězd bylo naopak považováno za hříšné a trestáno zákazem účasti na rituálech.¹⁰⁰ Obecně se ve védské etapě setkáváme spíše s astromantií – technikami pro

⁹⁵ Pingree, D. E., *Jyotiḥśāstra: Astral and Mathematical Literature, A History of Indian Literature*. Vol. VI, Part III. Fasc. 4, ed. by Jan Gonda, Wiesbaden: Harrassowitz, 1981, s. 8–9.

⁹⁶ Gansten, M., “Astrology and Astronomy (Jyotisha)” in *Brill's Encyclopedia of Hinduism, vol. II: Sacred Texts and Languages, Ritual Traditions, Arts, Concepts*, ed. by Knut A. Jacobsen, Leiden, Boston: Brill, 2010, s. 281.

⁹⁷ Toto pravděpodobně původní rozdělení je dodnes jedním ze specifik indické astrologie.

⁹⁸ Pingree, *Jyotiḥśāstra*, s. 8.

⁹⁹ Beinorius, A., “On the Social and Religious Status of an Indian Astrologer at the Royal Court.” *Acta Orientalia Vilnensia* 9: 2 (2008): 39-55, s. 39.

¹⁰⁰ Gansten, “Astrology and Astronomy (Jyotisha)“, s. 282.

kolektivní předpovědi, jež se zakládají převážně na pozorování měsíce.¹⁰¹ Z rané fáze védské etapy údajně pocházel Parášara, vůbec nejstarší indický astrolog, jeden z 18 zakladatelů *ájurvědy* (tradičního lékařství) a nevlastní otec legendárního autora Mahábháraty Vjásy.¹⁰²

Na přelomu první a druhé, babylonské etapy, byl dokončen nejstarší dochovaný text indického hvězdářství, Lagadhova *Džjótišavédanga*. Lagadha zde hovoří o hvězdářství stále jako o „vědě určování časů [obětí]“¹⁰³ a vedle astronomických pasáží pojednávajících převážně o měření času jsou v textu zmíněny různé způsoby divinace podle přírodních jevů, chování zvířat, snů či fyziognomie tváře.¹⁰⁴ Lagadha ve svém díle zavádí způsob měření času pomocí pětiletých *jug* (věků), dále upravuje systém *nakšater*, jež zbavuje návaznosti na souhvězdí a začíná je používat jako jednotky ekliptikální délky, představuje mezopotámské astronomicko-matematické koncepce pro výpočty periodicity pohybů těles na obloze, středních zeměpisných délek oběhu slunce a měsíce a rozdělení třiceti lunárních dní (*tithi*). V celém textu *Džjótišavédangy* ovšem nejsou žádné zmínky o archetypálních významech planet ani charakteristiky znamení zvěrokruhu, s nimiž byla Indie seznámena až v následující etapě.¹⁰⁵

Z řecko-babylonské etapy máme dochováno množství překladů řeckých adaptací babylonských astronomických textů popisujících jevy jako precesní pohyb, zatmění či vzorce sférické trigonometrie, které indiští hvězdáři dále rozvíjeli.¹⁰⁶ Jedním z nejvýznamnějších překladatelů této etapy byl vrchní člen řecké komunity Javanéšvara, jenž převedl do sanskrtu helénské astronomické texty. Pro snazší uchopení v indickém prostředí Javanéšvara i jeho následovníci značně hinduizovali takové pasáže, jež obsahovaly charakteristiky řeckých a egyptských božstev souvisejících s různými úseky zodiaku.¹⁰⁷ V tomto textu je již uvedeno dvanáct znamení zvěrokruhu daných do souvislostí s planetami a částmi lidského těla. Tato souvislost byla pravděpodobně přijata jako analogie ke kosmickému tělu prvního člověka Puruši. Následným vývojem se stal rozbor horoskopu jednou z důležitých metod diagnostiky v tradičním lékařství.¹⁰⁸

¹⁰¹ Beinorius, “On the Social and Religious Status of an Indian Astrologer”, s. 46.

¹⁰² Meulenbeld, G. J., *A History of Indian Medical Literature*, vol. IA, Groningen: Egbert Frosten, 1999, s. 174.

¹⁰³ Pingree, *Jyotiḥśāstra*, s. 8.

¹⁰⁴ Yano, M., “Medicine and Divination in India.” *East Asian Science, Technology, and Medicine*, No. 24 (2005): 44–61, s. 45.

¹⁰⁵ Pingree, *Jyotiḥśāstra*, s. 8–10.

¹⁰⁶ Pingree, D., “Indian Astronomy.” *Proceedings of the American Philosophical Society* 122, No. 6 (1978): 361–4, s. 361.

¹⁰⁷ Pingree, D. “The Indian Iconography of Decans and Horas.” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 26, No. 3/4 (1963): 223–254, s. 226–8.

¹⁰⁸ Yano, “Medicine and Divination in India“, s. 47–9.

Během řecké etapy do Indie doputovaly sofistikovanější astronomické objevy jako geocentrický model kružnicových oběžnic planet, jehož přijetím bylo nutné pozměnit tradiční puránovou kosmologii, nebo cyklus platónského roku. Ten byl adaptován v návaznosti na teorii *kalp* (vesmírných věků), ale kvůli několika odlišným způsobům výpočtu doby jejich trvání došlo k prvnímu rozdělení na různé hvězdářské školy. V této etapě, přesněji od vydání Áryabhatova matematicko-hvězdářského díla *Áryabhatija* kolem roku 500, lze již hovořit o vědecké astronomii¹⁰⁹ a také o skutečné horoskopii, jež byla dále obohacena v etapě arabské. V rané řecké etapě působil také Varáhamihira, jehož učebnice horoskopie *Brhadžžátaka* a astrologická encyklopedie *Brhatsamhitá* jsou dodnes autoritativními texty indické astrologie. V 6. století byl jako základ hvězdářských výpočtů přijat starší, fixní siderický zodiak, jehož pohyb se orientuje podle stálic, čímž znamení zvěrokruhu zůstávají na stejných ekliptikálních délkách vůči odpovídajícím souhvězdím. Tím se indické hvězdářství definitivně odlišilo od západních forem pracujících s pohyblivým tropickým zvěrokruhem, který se každý rok dorovnáva podle jarního bodu, a tak znamení zvěrokruhu vůči patřičným souhvězdím couvají.¹¹⁰

Ačkoliv je indická astrologie z velké části dědictvím Řecka a Předního východu, jednalo se spíše o vzájemnou kulturní výměnu proudící různými směry. Buddhisté představili koncepci *nakšater* v Íránu a střední Asii a arabští matematici přijímali a posílali dále do Evropy poznatky¹¹¹ středověkých keralských astronomů, kteří na světě neměli konkurenty až do 17. století. Texty z pozdějších období již dokonce neuvádí žádné cizí zdroje a připisují původ hvězdářské nauky *ršijūm* (mudrcům). Také řada astrologických technik, jež jsou dnes hojně užívány i západními astrology, má svůj původ v Indii. Nejpoužívanější z nich je *prašna* (tzv. horární astrologie), při níž astrolog zodpovídá klientův dotaz podle aktuální konstelace v okamžiku položení otázky, a nikoliv na základě nativního horoskopu. Tímto způsobem lze snadno eliminovat potíže vzniklé při neznámém času či místě narození.¹¹² Tamilskou kuriozitou je pak technika *nādī*, kdy astrolog vybírá přichozímu klientovi z obsáhlých sbírek svitků předem zpracovaných horoskopů. Svitky obsahují nejen stručné shrnutí důležitých životních událostí, ale většinou i jméno dané osoby, věk dožití a způsob úmrtí.¹¹³

¹⁰⁹ Pingree, *Jyotiḥśāstra*, s. 12–3.

¹¹⁰ Gansten, „Astrology and Astronomy (Jyotisha)“, s. 284.

¹¹¹ Pingree, D., “Astronomy and Astrology in India and Iran.” *Isis* 54, No. 2 (1963): 229–246, s. 240.

¹¹² Gansten, „Astrology and Astronomy (Jyotisha)“, s. 282–4.

¹¹³ Gansten, M., *Patterns of Destiny: Hindu Nāḍī Astrology*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2003, s. 7–8.

Takto vřelé přijetí astrologie v Indii jako v žádné jiné kultuře se pravděpodobně zakládá na jejím snadném zasazení do panhinduistické koncepce *karmanu*, jež v sobě spojuje deskriptivní a preskriptivní složku astrologické divinace, tj. osudovost a svobodnou vůli. Indický pohled na astrologii je nekauzální: sice lze předpovědět dobré či špatné události, ale jejich původcem je vždy konkrétní jedinec s nánosy *karmanu* minulých činů, jež utvořily jeho současný osud. Skrze horoskop je možné nahlédnout i méně zřejmé okolnosti jedincova zrození, odvodit vlivy minulého života na ten současný a předvídat jeho následné chování, čímž se jedinci nabízí příležitost, jak se vyvarovat další karmické zátěže.¹¹⁴ Sledování pohybů planet se tak pro mnoho Indů stalo orientačním systémem k vykonávání každodenních i rituálních činností, např. dodržování půstu během určité lunární fáze. Jedná se především o bráhmanské kasty a vyznavače specifických tradic, např. ISKCONu. Z těchto důvodů obsahují hinduistické kalendáře kromě běžných dat také podrobné údaje o *nakšatrách*, příslušném planetárním vládci a *tithi* pro každý den a další specifika stanovující příznivá a nepříznivá data pro různé činnosti.¹¹⁵ Postavení planet je stěžejní i pro určování termínů hinduistických rituálů a svátků.¹¹⁶ Velkolepý svátek *Kumbhaméla* se koná pouze jednou za 4 roky ve čtyřech různých městech¹¹⁷ podle dvanáctiletého oběhu Jupitera. Hlavní oslavy vždy připadají na den, kdy Jupiter na obloze doputuje do předem určených příznivých konstelací vůči slunci a měsíci.¹¹⁸ Jiným takovým svátkem je např. každoroční oslava jara *Akšaja tritjá*, jež má díky příznivé konstelaci zajistit hojnost po celý rok.¹¹⁹

Dostupnost astrologických konzultací pro veřejnost se zvýšila s globální popularizací astrologie během druhé poloviny 20. století.¹²⁰ Většina současných profesionálních astrologů má univerzitní vzdělání v oboru *džjótiša* a považuje se za lékaře (doctor astrologers). Chtějí se tak vymezit proti exorcistům a jiným rituálním specialistům, jelikož praxe současných astrologů připomíná spíše psychoterapii nebo koučink nežli věštění. Své klienty přijímají v moderně zařízených ordinacích s čekárnami nebo v domácích pracovnách, k výpočtům horoskopů používají počítačové programy a mají pevný ceník.¹²¹ Za jednoduchý výpočet

¹¹⁴ Gansten, „Astrology and Astronomy (Jyotisha)“, s. 282–3.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 294.

¹¹⁶ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 9.

¹¹⁷ Jedním z měst, kde se svátek koná, je i Udždžain – historické centrum vzdělanosti, kde se v prvních staletích n. l. hojně rozvíjelo právě hvězdářství. Působil zde zakladatel udždžainské astrologické školy Garga.

¹¹⁸ Britannica, The Editors of Encyclopaedia, “Kumbh Mela“ in *Encyclopedia Britannica*, 14. 4. 2021. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Kumbh-Mela>

¹¹⁹ Nanda, “How Modern Are We?“, s. 492.

¹²⁰ Gansten, M., “Astrologers“ in *Brill's Encyclopedia of Hinduism, vol. III: Society, Religious Specialists, Religious Traditions, Philosophy*, ed. by Knut A. Jacobsen, Leiden, Boston: Brill, 2011, s. 218.

¹²¹ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 80.

horoskopu klienti zaplatí 200 až 500 rupií, cena kompletního rozboru včetně doporučení vhodné terapie se pohybuje kolem 1000 rupií a ti nejlepší astrologové si účtují i desetitisícové částky.¹²² Pro Indy žijící v zahraničí a turisty bývá cena alespoň dvojnásobná.¹²³ Nejčastějšími tématy astrologických konzultací jsou výpočty horoskopů novorozenců a tzv. synastrie, srovnání dvou horoskopů potenciálních novomanželů. Dalšími častými tématy jsou zdravotní nebo psychické problémy a určení vhodných termínů pro vykonání důležitých životních změn, jako je stěhování, stavba nového domu, investice nebo drahé koupě.¹²⁴

Kombinací starověké tradiční nauky s moderním (tj. vědeckým) přístupem astrologie nabyla na popularitě zejména u indické městské elity. Služeb profesionálních i pouličních astrologů, tzn. nejen interpretace horoskopu, ale i čtení z ruky či tváře nebo předepsání vhodných léků v podobě amuletů a drahých kamenů, je ale ve případě potřeby využíváno všemi vrstvami obyvatel. Klientela se neomezuje na žádnou náboženskou tradici ani sociální skupinu – pravidelnými návštěvníky (konkrétně váránaských) astrologů jsou obvykle vzdělaní a bohatí obyvatelé měst, zatímco chudé obyvatelstvo využívá spíše vedlejších služeb bez horoskopu, jako je např. geomantie, metoda věštění z obrazce utvořeného na zem hozenou hlínou nebo kamením.¹²⁵ Klientela konkrétního astrologa se pak odráží především od jeho světového názoru nebo společenského statusu – k těm, kteří se otevřeně hlásí k RSS nebo VHP, dochází převážně pravicově orientovaní hinduisté, zatímco astrologové pocházející ze slavných astrologických rodin obvykle pracují pro politiky a celebrity.¹²⁶

¹²² Během celospolečenských krizí, jakou byla např. pandemie covidu-19, se mohou částky i několikanásobně zvýšit. Viz A. Jaiswal a A. Singh, Covid fears raise demand for astrologers, even if answers come at Rs 400/minute, *Times of India*, 27. 4. 2020. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/covid-fears-raise-demand-for-astrologers-even-if-answers-come-at-rs-400/minute/articleshow/75408421.cms>

¹²³ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 86–7.

¹²⁴ Tamtéž, s. 10.

¹²⁵ Tamtéž, s. 19–20.

¹²⁶ Tamtéž, s. 95–6.

3.2 Politizace tzv. védské astrologie a její institucionalizovaná podoba

Ve starších etapách vývoje indické astrologie bylo na hvězdářskou nauku nahlíženo jako na přírodní vědu, která měla v kontextu celkového bráhmanského učení svůj nezastupitelný význam.¹²⁷ *Sámvatsarové* (astrologové z bráhmanských kast) byli vždy nezbytnými úředníky na indických panovnických dvorech, přestože se jim kvůli povaze jejich činnosti někdy přezdívalo „šúdrové mezi bráhmany“. ¹²⁸ Úřad dvorního astrologa nachází oporu i v mytologii a starověkých zákonech. Kautiljova *Arthaśástra* (cca přelom letopočtu) astrology řadí do skupiny dvorních úředníků šesté platové třídy pobírajících 1000 stříbrných ročně,¹²⁹ jejich status se ale postupně zvyšoval. Pozdější texty panovníkovi stanovují, aby o „znance osudu“, jak astrology označuje *Jádžňavalkja smrti*, důsledně pečoval. V Mahábháratě figuruje *rši Garga*,¹³⁰ astrolog krále Vény, jenž má být autorem slavného výroku z *Brhatsamhity*: “As the night without a light, as the sky without a sun, so is a king without an astrologer; like a blind man, he erroth on the road.”¹³¹ Podle purán a textů *Dharmaśástry* z prvních století n. l. se má panovník s astrologem poradit o každé záležitosti, protože průběh jeho vlády je určen především vlivy planet.¹³² Panovníci tudíž byli na předpovědích takřka závislí – práce *sámvatsarů* spočívala ve výkladu nejrůznějších znamení z králových snů, chování zvířat atd., podle nichž panovníci organizovali svůj každodenní život. Základní astrologické principy nicméně museli ovládat všichni dvorní kněží včetně nejvyšších *puróhitů* (rodinných bráhmanů studovaných ve všech disciplínách *védangy*), aby byli schopni plnit své rituální povinnosti. V případě nepříznivých konstelací měli za úkol vykonávat ochranné rituály *grahaśánti* (doslova „planety uklidňující“), při kterých se obětovalo planetárnímu božstvu za včasné zjevení výstražného znamení.¹³³

Tradice dvorních astrologů je doložena nejpozději v období Západních Kšatrapů a byla rozvinuta Guptovci, dynastií „zlatého věku“.¹³⁴ V této době se astrologové stali významnými dvorními úředníky a udrželi si svůj status i za vlády muslimů. Úpadek astrologické praxe nastal až během období evropských obchodních společností, ale tradice dvorních astrologů je na

¹²⁷ Beinorius, “On the Social and Religious Status of an Indian Astrologer”, s. 40.

¹²⁸ Gansten, “Astrologers“, s. 219.

¹²⁹ Zbavitel, D. a L. Šedivý, *Kautiljova Arthaśástra aneb Učebnice věcí světských*, Praha: Arista, 2001, s. 191.

¹³⁰ Beinorius, “On the Social and Religious Status of an Indian Astrologer”, s. 41–3.

¹³¹ Varahamihira, *The Brihajjatakam*, tr. by S. Vijanananda, New Delhi: Munshiram Manohralal Publishers, 1979, s. 2.

¹³² Beinorius, “On the Social and Religious Status of an Indian Astrologer”, s. 47–8.

¹³³ Tamtéž, s. 41–5.

¹³⁴ Tamtéž, s. 42.

subkontinentu pravděpodobně kontinuální.¹³⁵ Jedná se o vcelku běžný, globální fenomén přetrvávající až do současnosti – čím vyšší, a tedy ohroženější pozici jedinec ve společnosti zastává, tím spíše bude spoléhat na rady astrologa nebo jiného věštce,¹³⁶ a to bez ohledu na formu státu nebo vládní instituci. Ani Džaváharlál Néhrú, velký zastávce sekularismu a autor ústavního článku o povinnosti občanů Indické republiky rozvíjet „vědecké citění“ (scientific temper),¹³⁷ nebyl s to zcela opustit tradiční formy vědění. Z jeho dopisů se dočítáme, že konzultoval svůj horoskop i horoskopy své rodiny, rozuměl astrologickým principům a zabýval se rozdíly mezi indickou a západní astrologií.¹³⁸ Také ve svém inauguračním projevu *A Tryst With Destiny* nepřímě odkazoval na astrologicky stanovený čas vzniku Indické republiky.¹³⁹ Astrologové se oblíbenosti ve vládních kruzích těší dodnes – politici jako Naréndra Módí, Vasundhara Rádžé¹⁴⁰ nebo třeba Čhabíldás Méhta¹⁴¹ s astrology konzultovali své osobní i pracovní záležitosti¹⁴² a jejich popularitu neohrozily ani vysloveně chybné předpovědi.¹⁴³ Nechtěnou pozornost si takto získal Sumanadása Abéjgunavardéna, astrolog někdejšího šrilanského prezidenta Mahindy Radžapaksy. „Královský astrolog“, jak si Abéjgunavardéna sám říkal, Radžapaksovi předpověděl obhajobu prezidentského postu, jestliže vypíše předčasné volby. V lednu 2015 Radžapaksa skutečně nechal vyhlásit předčasné volby, které pro něj ovšem skončily fiaskem.¹⁴⁴

Indičtí politici se astrologií zabývají poměrně dlouhou dobu i na parlamentní půdě. Vládní komise pro univerzitní granty University Grants Commission (UGC) spolupracovala s astrology působícími v akademii již v 90. letech a spolufinancovala doktorské studium *džjótiši* na univerzitách, které tuto nauku již vyučovaly (nejčastěji jako součást sanskrtských

¹³⁵ Tamtéž, s. 51.

¹³⁶ Douglas, M., *In the Active Voice*, London: Routledge & Kegan Paul, 1982, s. 203.

¹³⁷ The Constitution of India, 1949. Part IV A: Fundamental Duties, čl. 51A (h). Dostupné z: <https://legislative.gov.in/sites/default/files/COI.pdf>.

¹³⁸ Neelakandan, A., „Astrology, Scientific Temper and Pandit Nehru.“ *Swarajya*, 25. 11. 2014. Dostupné z: <https://swarajyamag.com/politics/astrology-scientific-temper-and-pandit-nehru>

¹³⁹ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 1–2.

¹⁴⁰ Někdejší vrchní hlavní ministryně Rádžasthánu za BJP.

¹⁴¹ Někdejší hlavní ministr Gudžarátu za INC.

¹⁴² Bhattacharya, D. P. a M. Rai, „Astrology still crucial to Indian politicians like Narendra Modi, Vasundhara Raje“ *The Economic Times*, 20. 2. 2014. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/astrology-still-crucial-to-indian-politicians-like-narendra-modi-vasundhara-raje/articleshow/30692537.cms?from=mdr>

¹⁴³ Jean-Pierre Vernant považuje chybné předpovědi za esenci každé divinace – věstec, jehož předpovědi by vždy odpovídaly budoucím událostem, by byl mudrcem. Guenzi, *Words of Destiny*, s. 104.

¹⁴⁴ Barry, E. „As Vote Nears, Astrologer for Sri Lanka’s President Faces Ultimate Test of His Skills.“ *The New York Times*, 6. 1. 2015. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2015/01/07/world/as-vote-nears-astrologer-for-sri-lankas-president-faces-ultimate-test-of-his-skills.html>

studií jako např. Banaras Hindu University, BHU).¹⁴⁵ Politická propagace astrologie jako tradiční vědy, která je hodna samostatných kateder a speciálních studijních programů nicméně začala vzrůstat až s první vládou BJP. O zavedení astrologických studijních programů na indických univerzitách se zasadil její tehdejší ministr pro rozvoj lidských zdrojů M. M. Džjóší.¹⁴⁶ V červnu 2000 představila UGC pod Džjóšího správou návrh ohledně zavedení astrologických kateder na vybraných státních univerzitách:

„There is an urgent need to rejuvenate the science of Vedic Astrology in India, to allow this scientific knowledge to reach to the society at large and to provide opportunities to get this important science even exported to the world, the Commission decided to approve 'in principle' setting up of few departments of Vedic Astrology in Indian universities. This would provide a exclusive teaching and training in the subject leading to certificate diploma, under-graduate, post-graduate and Ph.D. degrees.“¹⁴⁷

UGC následně sestavila speciální výbor, jehož úkolem bylo návrh prověřit a stanovit pokyny (guidelines) pro zavedení oboru. Bez předchozích konzultací se zástupci indické akademie byl 25. ledna 2001 návrh odsouhlasen. Předsednictvo UGC vzneslo jedinou připomínkou ohledně pojmenování oboru a pod přeformulovaným názvem *Jyotir Vigyan* (astrologická věda)¹⁴⁸ návrh uvedla v platnost k 1. červenci 2001. Přijetí návrhu vyvolalo mezi akademiky „nejintenzivnější a nejspletitější debatu v historii [časopisu] *Current Science*“¹⁴⁹ a nevyhnutelně posílilo politickou propagaci astrologie:

„Vedic Astrology is not only one of the main subjects of our traditional and classical knowledge but this is the discipline which lets us know the events happening in human life and in the universe on time scale. The distinguishing feature of the subject is that it makes us familiar with time, its nature and feature and its effects on human life and other events. This way it helps us to manage and make optimal use of time. It is a common feature that despite best methods adopted for estimation, the events happen in a different way and that leads to worries, tensions and frustration in life. Here Vedic Astrology can help to see the unforeseen, being the subject dealing with the time. The courses in Vedic Astrology in

¹⁴⁵ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 99.

¹⁴⁶ Sondhi, „Astrology, Science and the Tragedy of Murli Manohar Joshi.“

¹⁴⁷ Maharaj, J., „Guidelines for Setting up Departments of Vedic Astrology in Universities.“ 16. 6. 2000. Dostupné z: <https://sci.astrology.hindu.narkive.com/xZXLxXas/guidelines-for-setting-up-departments-of-vedic-astrology-in-universities>

¹⁴⁸ Caterina Guenzi připomíná, že obor se klasicky nazýval „džjótišástra“ (astrologická nauka). Přejmenováním na „vědu“ podle ní došlo ze strany UGC k „terminologickému uklouznutí“. Guenzi, *Words of Destiny*, s. 63.

¹⁴⁹ Komath, M., „Testing Astrology.“ *Current Science* 96, No. 12 (2009): 1568–72, s. 1568.

the universities will not only impart the knowledge of this subject to the people but will also add a new dimension to research in the fields of Hindu–Mathematics, Vastushastra, Meteorological Studies, Agriculture Science, Space Science, etc.”¹⁵⁰

Politici BJP působící v parlamentu se ve své argumentaci nejčastěji opírají o příležitost usmířit vědu s náboženstvím, materialismus se spiritualitou a starověkou domácí tradicí s pokrokovostí globalizovaného světa.¹⁵¹ Astrologii prezentují jako „největší vědu“ hodnou podpory a povýšení.¹⁵² Svě stanovisko brání i tím, že astrologie byla vyučována na 16 univerzitách již před jejím zařazením mezi standartní studijní obory.¹⁵³ Vládní propagaci astrologie nepovažují za ohrožení seriózní indické vědy, jelikož BJP tímto gestem naplňuje své závazky společnosti¹⁵⁴ a navazuje na tradici hinduistických revivalistů, kteří v kontextu západního pozitivismu reinterpretovali posvátné hinduistické texty jako vědecké.¹⁵⁵

Vlády jednotlivých států se k této novele postavily různě. Zájem projevilo jednačtyřicet univerzit v 16 svazových státech, ale dotace získalo nakonec jen 19 z nich.¹⁵⁶ Univerzity v Dillí naopak obor vůbec nezavedly a návrh nepřijal ani tehdejší bengálský ministr vyššího školství S. S. Čakrabartí (CPI), jelikož se podle něj jedná o „nelogický předmět, který brzdí pokrok lidstva“.¹⁵⁷ V několika státech se spory mezi akademiky a politiky dostaly až před soud: nejvyšší soud v Ándhrapradéši zamítl petici proti zavádění astrologických kurzů na zdejších univerzitách.¹⁵⁸ Obdobně se vyjádřili soudci bombajského nejvyššího soudu, kteří dle precedentu Nejvyššího soudu Indie v Dillí astrologii zařadili mezi vědy.¹⁵⁹

¹⁵⁰ Balaram, P., “The Astrology Fallout.” *Current Science* 80, No. 9 (2001): 1085–6, s. 1085.

¹⁵¹ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 65.

¹⁵² Khan, M. A., “Education set to touch ‘astrological’ heights under minister Pokhriyal.” *National Herald*, 1. 6. 2019. Dostupné z: <https://www.nationalheraldindia.com/politics/education-set-to-touch-astrological-heights-under-minister-pokhriyal>

¹⁵³ Mitra, S., “Murli Manohar Joshi and UGC get mired in legal, political maze over introduction of astrology courses in universities.” *India Today*, 17. 9. 2001. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/magazine/cover-story/story/20010917-murli-mahohar-joshi-and-ugc-get-mired-in-legal-political-maze-over-introduction-of-astrology-courses-in-universities-774241-2001-09-17>

¹⁵⁴ Sarma, V. V. S., “Science, Education, and Religion.” *Current Science* 80, No. 2 (2001): 115–6, s. 116.

¹⁵⁵ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 63.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 62.

¹⁵⁷ TNN, “Astrology not to be introduced in WB universities.” *Times of India*, 11. 8. 2001. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/city/kolkata/Astrology-not-to-be-introduced-in-WB-universities/articleshow/364086460.cms>

¹⁵⁸ Balaram, “The Astrology Fallout.”, s. 1086.

¹⁵⁹ Vyas, H., “Astrology is a science: Bombay HC.” *Times of India*, 3. 2. 2011. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/Astrology-is-a-science-Bombay-HC/articleshow/7418795.cms>

3.3 Reakce akademiků

Krátce po zveřejnění prohlášení UGC o zavedení kateder „védské astrologie“ se k tématu vyjádřila celá řada indických přírodovědců, matematiků, historiků a dalších humanitních vědců. V průběhu celého roku 2001 si vyměňovali názory skrze články a korespondenci v odborných časopisech, v médiích a na konferencích a v návaznosti na rozmach aktivit nově založených kateder na stále více univerzitách tato diskuze pokračuje v menší míře dodnes. Naprostá většina akademiků rozhodnutí UGC odsoudila s projevem lítosti (a někdy rozčarování) nad stavem a směřováním indického školství a akademie. Z dílčích částí prohlášení pak kritizovali nejčastěji 1) proklamovanou účelnost studia astrologie, 2) název oboru označující astrologii za vědu, 3) podporu a financování pseudověd z veřejných peněz namísto rozvoje moderních technologií, 4) politizaci (resp. „šafrazizaci“) vzdělávání.

1) Mnoho přírodovědců se pozastavilo nad tvrzením, že astrologie má být pomocnou vědou poskytující novou dimenzi pro další obory, jelikož její principy nejsou racionálně zdůvodnitelné a nelze nijak prokázat, že by planety měly vliv na lidský život.¹⁶⁰ V minulosti proběhlo mnoho pokusů (ne)funkčnosti astrologie, ale v žádném z nich astrologové nedostáhli očekávané úspěšnosti.¹⁶¹ Pokusy byly častokrát poněkud nevhodně koncipované – většinou se jednalo o statistický výzkum správnosti předpovědí,¹⁶² nikoliv o analýzu používané metody,¹⁶³ a tudíž jsou získané výsledky těchto pokusů do jisté míry zkreslené. Někteří badatelé odmítají institucionalizaci astrologie také kvůli diskriminujícímu aspektu nauky vůči ženám a nedotýkatelným. V širším kontextu indické kultury je jejich nízké postavení v tomto životě následkem jednání v životě minulém, a tím pádem jim nenáleží nárok na „výhody ze světa božsky určeného osudu.“¹⁶⁴

2) Vědci namítají, že žádný z védských textů nezmiňuje planety, znamení zvěrokruhu ani jiné axiomy, na nichž je postavená moderní astrologie, a tudíž nový obor nelze nazývat „védskou astrologií“.¹⁶⁵ Tato kritika je zcela plauzibilní: slovní spojení „védská astrologie“ se

¹⁶⁰ Narlikar, J. V., “Vedic Astrology or Jyotirvigyan: Neither Vedic nor Vigyan.” *Economic and Political Weekly* 36, No. 24 (2001): 2113–5, s. 2113.

¹⁶¹ Virk, H. S., “Vedic Astrology.” *Current Science* 80, No. 20 (2001): 1250–1, s. 1250.

¹⁶² Narlikar, J. V., et al, “A Statistical Test of Astrology.” *Current Science* 96, No. 5 (2009): 641–3, s. 642.

¹⁶³ Sitaramam, V., “The Vedic Astrology Controversy.” *Current Science* 81, No. 3 (2001): 234–5, s. 235.

¹⁶⁴ Parthasaraty, D. a Robinson, R., “Science, Astrology, and Democratic Society.” *Economic and Political Weekly* 36, No. 33 (2001): 3186–7, s. 3186.

¹⁶⁵ Narlikar, “Vedic Astrology or Jyotirvigyan”, s. 2113.

začalo objevovat v 90. letech minulého století v knihách anglosaských autorů¹⁶⁶ v souvislosti s ukotvením hinduistické filosofie a tradice v povědomí Západu.

Argumentace proti označování astrologie za (empirickou) vědu je nicméně diskutabilní, jelikož vědci svou kritiku vystavují především na zpochybňování základních astrologických principů. Vědci kritizují např. standartní astrologický úzus, který pro zjednodušení zahrnuje slunce a měsíc mezi planety,¹⁶⁷ používání geocentrického modelu vesmíru anebo neschopnost aplikovat nové objevy a technologie. Nejzásadnějším validním argumentem proti vědeckosti astrologie je omezená možnost opakování experimentu.¹⁶⁸ Opakované pozorování je možné pouze u jednotlivých těles, jelikož se celková planetární konstelace neustále mění. I kdybychom přijali vlivnost planet na životy lidí, nebylo by možné tyto vlivy stoprocentně ověřit.

3) Odpůrci popisují zavádění astrologických kateder jako „skok zpět“ (leap backwards).¹⁶⁹ Utrácení státních peněz za ustavování kateder védské astrologie je podle nich nezodpovědné, jelikož některé univerzity nemají dostatek prostředků ani na základní technickou infrastrukturu.¹⁷⁰ Vládní propagaci astrologie považují za protiústavní¹⁷¹ snahy přimět indické občany k pověrčivosti.¹⁷² V souvislosti s tím si mnoho diskutujících uvědomuje, že je nutné zintenzivnit komunikaci s veřejností, ale kvůli přístupu vlády ztrácejí motivaci k popularizaci svých oborů.¹⁷³ Plnění ústavní povinnosti „rozvoje vědeckého cítění“ je tak ve srovnání s rozmachem mediálních aktivit „telejoginů“ a dalších náboženských profesionálů mizivé.¹⁷⁴

4) Vědci se shodují, že uvedení védské astrologie je v první řadě politickým tahem, jenž podporuje komunalismus a útočí na liberální a racionální hodnoty akademické sféry.¹⁷⁵ Fyzik H. S. Virk označil okolnosti vedoucí k tomuto vládnímu kroku přímo za „lobby“.¹⁷⁶ Vzhledem k významu astrologie v indické společnosti by měla být vyučována jako součást historie, případně historie matematiky a vědy, ale ne jako samostatný obor.¹⁷⁷ Zahrnutím tradičních

¹⁶⁶ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 64.

¹⁶⁷ Přesným astrologickým označením pro tato dvě tělesa je pojem „světla“.

¹⁶⁸ Narlikar, „Vedic Astrology or Jyotirvigyan“, s. 2113–5.

¹⁶⁹ Sashidhar, V. R., „Astrology and Science.” *Current Science* 80, No. 11 (2001): 1366, s. 1366.

¹⁷⁰ Balaram, P., „Creationism, Astrology, and Science.” *Current Science* 79, No. 9 (2000): 1139–40, s. 1140.

¹⁷¹ Reddy, C. R. (Editorial), „The Nationalism of Pseudo-Science.” *Economic and Political Weekly* 49, No. 51 (2014): 8–9, s. 9.

¹⁷² Khare, P., „Vedic Astrology.” *Current Science* 80, No. 20 (2001): 1250, s. 1250.

¹⁷³ Reddy, C. R. (Editorial), „The Reign of Non-History.” *Economic and Political Weekly* 49, No. 32 (2014): 7, s. 7.

¹⁷⁴ Virk, H. S., „The Need for Developing Scientific Temper in India.” *Current Science* 111, No. 6 (2016): 961–2, s. 962.

¹⁷⁵ Taneja, „National Convention against Communalisation of Education”, s. 83.

¹⁷⁶ Virk, H. S., „Vedic Astrology.” *Current Science* 80, No. 20 (2001): 1250-1, s. 1250.

¹⁷⁷ Khare, „Vedic Astrology.”, s. 1250.

forem vědění mezi vědy tak vláda legitimizuje své fundamentalistické sklony.¹⁷⁸ BJP tímto krokem navíc posílila svůj monopol ve společnosti – vědci, kteří astrologii odmítají, se zároveň staví proti většinové indické společnosti, pro niž je astrologie důležitá. Tímto se ještě více prohlubuje propast mezi akademiky a veřejností, čímž BJP nabývá na popularitě.¹⁷⁹

Kromě akademiků působících na fakultě *Sanskrit vidya dharma vidžñán* (Sanskrtská studia a náboženská věda, SVDV) na Banaras Hindu University prohlášení UGC podpořila pouhá hrstka vědeckých pracovníků. Ti kritikům namítají, že astrologie nikdy nebyla prokázána jako nevědecká. Její studium srovnávají s historií, literární vědou či dějinami umění,¹⁸⁰ jež nemůže nijak ohrozit vědu a výzkum.¹⁸¹ UGC takto naopak zpřístupnila nauky, které byly po dlouhou dobu opomíjeny.¹⁸² Značný počet indických vědců navíc věří v účinnost reiki a podobných metod alternativní léčby a většina by s astrologem konzultovala např. vhodný termín svatby.¹⁸³ Podpůrci (resp. umírnění kritici) dále upozorňují na skutečnost, že nové objevy a experimenty ustavených věd již neprochází zpětnou kontrolou, protože jsou automaticky brány jako exaktní a objektivní, ačkoliv vždy záleží na záměru a použitých metodách v daném experimentu. Většina vědců, jež prohlášení UGC odsoudila, tak učinila bez dostatečné reflexe a kritiky své vlastní pozice v akademické sféře i v celé společnosti.¹⁸⁴

Univerzitní studium astrologie je podle vyučujících na SVDV důležité k rozlišení „pravých“ astrologů od samozvaných, nekvalifikovaných šarlatánů. Absolventi mají díky vysokoškolskému titulu také širší možnosti uplatnění – podstatná část odchází na zahraniční astrologické instituty (nejčastěji do Velké Británie nebo USA), případně zde zakládají soukromé praxe pro lokální hinduistickou diasporu. Ti, kteří po studiích zůstávají v Indii, mají vyšší šanci založit vlastní astrologickou kancelář, ordinaci nebo internetovou poradnu, případně pracovat ve státních službách např. v armádě jako učitelé náboženství hodnosti nadporučíka (junior commissioned officer),¹⁸⁵ kteří zajišťují náboženské rituály pro vojáky a jejich rodiny a starají se o nemocné a zraněné. Tato pozice je díky nadprůměrnému platu a dalším benefitům velmi žádaná.¹⁸⁶ Obavy kritiků ohledně vlivu vystudovaných astrologů na jednání správních

¹⁷⁸ Parthasaraty a Robinson, “Science, Astrology, and Democratic Society.”, s. 3186.

¹⁷⁹ Sondhi, “Astrology, Science and the Tragedy of Murli Manohar Joshi.”

¹⁸⁰ Ganeshiah, K. N., “The Unscientific Way to Bury Astrology.” *Current Science* 80, No. 6 (2001): 719–20, s. 719.

¹⁸¹ Sitaramam, V., “The Vedic Astrology Controversy.” *Current Science* 81, No. 3 (2001): 234–5, s. 234.

¹⁸² Ganeshiah, “The Unscientific Way to Bury Astrology.”, s. 719.

¹⁸³ Gautham, N., “Futile Struggle against Vedic Astrology.” *Current Science* 81, No. 2 (2001): 141, s. 141.

¹⁸⁴ Parthasaraty, a Robinson, “Science, Astrology, and Democratic Society.”, s. 3187.

¹⁸⁵ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 67–68.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 317.

činitelů¹⁸⁷ jsou tedy podle jejich odpůrců zveličující, jelikož osobními astrology politiků apod. se stane minimum absolventů.

Na podporu prohlášení UGC začala fakulta SVDV také s mohutnou obnovou vědeckého výzkumu. Roku 2003 založila *Džjótiša vidžňán samiti* (Akademie astrální vědy) a vydává ročenku *Džjótiša vajdžňániki* (Vědecká astrologie).¹⁸⁸ V následujících letech začala katedra SVDV pořádat také různé edukativní projekty a workshopy pro odbornou i laickou veřejnost, z nichž je většina dotována UGC. V rámci obnovy výzkumu v odvětví „léčebné astrologie“ (medical astrology) bylo uspořádáno několik konferencí o prevenci a léčbě rakoviny,¹⁸⁹ astmatu a srdečních onemocnění pomocí horoskopů.¹⁹⁰ Od roku 2007 katedra *džjótiši* na SVDV pravidelně organizuje dvoudenní astrologickou konferenci s názvem Prof. Raj Mohan Upadhyay National Conference,¹⁹¹ kde se každý rok setká na dvě stovky profesionálních astrologů z celé Indie.¹⁹²

¹⁸⁷ Khare, “Vedic Astrology.”, s. 1250.

¹⁸⁸ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 62–3.

¹⁸⁹ Tamtéž s. 55.

¹⁹⁰ Je pozoruhodné, že indiští lékaři se k těmto výzkumům staví povětšinou neutrálně. Viz ENS, Stress relief: PGI docs enjoy medicine vs astrology debate, *The Indian Express*, 2. 9. 2012. Dostupné z:

<https://indianexpress.com/article/cities/chandigarh/stress-relief-pgi-docs-enjoy-medicine-vs-astrology-debate/>

¹⁹¹ Department of Jyotish, Faculty of S.V.D.V., BHU, Varanasi, Evaluative Report (2013), s. 2–5. Dostupné z: [https://www.bhu.ac.in/RAR/Evaluative%20Reports%20of%20Departments%20%20\(Faculty%20wise\)/Faculty%20of%20S.V.D.V/Deptt.%20of%20Jyotish.pdf](https://www.bhu.ac.in/RAR/Evaluative%20Reports%20of%20Departments%20%20(Faculty%20wise)/Faculty%20of%20S.V.D.V/Deptt.%20of%20Jyotish.pdf)

¹⁹² TNN, “BHU to organise Astrologers meet.”, *Times of India*, 19. 1. 2009. Dostupné z:

<https://timesofindia.indiatimes.com/city/varanasi/bhu-to-organise-astrologers-meet/articleshow/4002803.cms>

4. Příkladová studie: srovnání výuky astrologie na Banaras Hindu University a Indira Gandhi National Open University

Banaras Hindu University (BHU) byla založena roku 1916 panditem Madanem Móhanem Málavíjou¹⁹³ za účelem rozvoje různých oblastí tradičního indického vědění po způsobu západní vědy a kultivace dialogu mezi kolonizátory a indickými vzdělanci. *Džjótiša* se zde vyučovala od roku založení jako sanskrtská a bráhmanská tradice na kolejích (colleges) teologie a orientálních studií. Roku 1918 byly tyto dvě koleje z důvodu nedostatku studentů sloučeny do jedné fakulty s názvem *Sanskrt vidja dharma vidžňán*, kde má od té doby astrologie samostatnou katedru. Pro Brity bylo studium astrologie problematické kvůli „pověrečnému“ aspektu oboru, zatímco Málavíjovým přáním bylo, aby se *džjótiša* stala jedním z hlavních oborů fakulty SVDV. V její ambivalenci spatřoval spojnicí mezi vědou a sanskrtskou tradicí, jež měla posílit indické národní uvědomění.¹⁹⁴

Studium indické (nikoliv „védské“) astrologie je na fakultě SVDV rozděleno do teoretické a praktické části. Teoretická část sestává z *ganity* (matematiky a astronomie) a *phality* (metodologie prediktivní astrologie) doplněné o četbu příslušných starověkých textů. V bakalářském programu (under-graduate) je kladen velký důraz na společný základ fakulty SVDV, v němž je vyučována hindština, historie starověké Indie a povinně volitelný předmět starověké indické filosofie, literatury, nebo sanskrtské gramatiky.¹⁹⁵ Zakončení probíhá písemnou zkouškou *madhjama paríkša*.¹⁹⁶ Magisterský program (post-graduate) se pak soustředí hlavně na studium starých astrologických textů. Je zakončen vypracováním diplomové práce, praktickým astronomickým pozorováním a ústní examínací.¹⁹⁷ Oba programy jsou dvouleté a poplatek za rok studia je 5 000 indických rupií.¹⁹⁸

Divinace jakožto neplnohodnotná akademická disciplína není součástí oficiálního studijního plánu, ale studenti se s ní seznamují v praktické části. Ta se odehrává v terénu při vlastní astrologické praxi vyučujících, kam studenti pravidelně docházejí. Praktická část je pro svou komplementaritu k teorii vnímána vyučujícími i studenty jako potřebná, ačkoliv pro získání titulu je povinná pouze teoretická znalost.¹⁹⁹ Způsob výuky na fakultě SVDV ctí tradiční

¹⁹³ Spolu s Ráméšvarem Singhem, Prabhuem Nárájanem Singem a Annie Besantovou.

¹⁹⁴ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 59–61.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 291–3.

¹⁹⁶ Courses of Study, Duration, Eligibility Requirements, Number of Seats and Fees, 2009/10. Dostupné z: <https://www.bhu.ac.in/education/fee.html>

¹⁹⁷ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 294–6.

¹⁹⁸ Courses of Study, Duration, Eligibility Requirements, Number of Seats and Fees, 2009/10.

¹⁹⁹ Guenzi, *Words of Destiny*, s. 66–67.

hinduistický způsob předávání znalostí postavený na budování úzkého vztahu mezi *guruem* (učitelem) a *šišjou* (studentem). Všichni vyučující jsou muži z bráhmanských kast, rovněž jako většina studentů katedry, přestože je obor *džjótiša* otevřený všem potenciálním zájemcům.²⁰⁰ V akademickém roce 2012/13 nastoupilo do bakalářského programu 24 mužů a jedna žena, mezi absolventy bakalářského programu bylo 19 mužů a 15 žen. Ve vyšších stupních studia pak zůstali pouze muži.²⁰¹ Hlavním důvodem je uplatnění absolventů – astrologickou (tzn. také rituální) praxi tradičně vykonávali výhradně muži. Pro svobodné ženy by práce astroložky mohla znamenat rituální znečištění, ale díky rozšíření oboru i na méně tradicionalistické univerzity se tyto genderové a společensko-hierarchické rozdíly daří postupně smazávat.²⁰²

Indira Gandhi National Open University (IGNOU) v Novém Dillí byla založena indickou vládou roku 1985 s vizí poskytnout dostupné vzdělání pro všechny segmenty společnosti. Působnost univerzity se od doby jejího založení rozrostla do 21 akademických pracovišť ve všech částech Indie, přes 2600 studijních center a také do zahraničí, kde spravuje 20 institucí. V současnosti univerzita zaštiťuje asi 200 studijních programů v prezenční i distanční formě studia a s více než 3 miliony zapsaných studentů je největší univerzitou na světě.²⁰³ *Džjótiša* se zde vyučuje teprve od roku 2021 v rámci fakulty humanitních věd (School of Humanities, SOH).²⁰⁴

Organizace studia se primárně řídí pokyny UGC: „Duration of the ... post-graduate course will be two years. Certificate will be awarded to a candidate who successfully completes one year of course at graduate level.“²⁰⁵ Katedra SOH nabízí dvouletý magisterský program s možností předčasného ukončení (early exit) po získání 40 kreditů. Tito studenti získají diplomový certifikát, po řádném zakončení studia pak magisterský diplom. Maximální doba studia jsou čtyři roky. Do programu se mohou přihlásit absolventi bakalářského studia astrologie na uznávané univerzitě (recognized university). Výuka probíhá v hindštině a poplatek za rok studia činí 6 300 indických rupií.²⁰⁶ Z popisu oboru na webových stránkách univerzity je cílem „poskytnout studentům praktické [znalosti] života lidských bytostí v rámci

²⁰⁰ Tamtéž, s. 65–66.

²⁰¹ Department of Jyotish, Faculty of S.V.D.V., BHU, Varanasi, Evaluative Report (2013), s. 5.

²⁰² Guenzi, *Words of Destiny*, s. 66.

²⁰³ Profile of IGNOU, Preamble, 5. 1. 2021. Dostupné z: <http://www.ignou.ac.in/ignou/aboutignou/profile/2>

²⁰⁴ Hindustan Times (Editorial), “IGNOU launches MA in Astrology with early exit option.” *Hindustan Times*, 29. 6. 2021. Dostupné z: <https://www.hindustantimes.com/education/admissions/ignou-launches-ma-in-astrology-with-early-exit-option-101624954177465.html>

²⁰⁵ Maharaj, “Guidelines for Setting up Departments of Vedic Astrology in Universities.”

²⁰⁶ Kalita, B., “IGNOU Launches Masters Programme in Astrology.” *NDTV*, 24. 6. 2021. Dostupné z: <https://www.ndtv.com/education/ignou-launches-masters-programme-in-astrology>

indické orientální vědy, od poznání času, pohybů planet, zatmění slunce, zatmění měsíce, po události ve vesmíru založené na názorech indických mudrců.“²⁰⁷

Forma studia na IGNOU se nicméně ve srovnání s BHU podstatně liší. Studium je rozděleno do osmi hlavních předmětů, z nichž každý sestává ze čtyř tematických okruhů. Univerzita poskytuje videonahrávky přednášek a online studijní materiály pro každý předmět. V prvním roce jsou studenti povinni splnit předměty 1) Úvod a historie indické astrologie, 2) Principy astrologie a času, 3) Výpočet almanachu a příznivého začátku a 4) Sestavení horoskopu. Náplní studia ve druhém roce je 1) *Džjótirvidžňá* (astrologická věda), 2) *Ganita*, výpočet zatmění a mechanika, 3) Astrologické sbírky a 4) *Phalita*.²⁰⁸ Absolventi kurzu mají získat kompletní přehled o tradičních i moderních formách indické astrologie, obeznamit se s potřebami a zájmy společnosti a být schopni v ní aktivně participovat a pomáhat.²⁰⁹

Ačkoliv je cílem obou pracovišť poskytnout studentům znalosti v oblasti astrologické nauky, přístupy těchto kateder jsou výrazně rozdílné. Studenti katedry astrologie na BHU jsou v průběhu celého studia vedeni k obsáhnutí astrologické diagnostiky tradičního lékařství praktikovaného ve Váránasí pro poměrně specifickou klientelu. Studenti *džjótíši* na IGNOU si osvojují zejména horoskopické dovednosti moderní astrologie a jejich uvedení do praxe. Výuka na BHU se soustředí spíše na výchovu mladých bráhmanů prostřednictvím tradiční formy nauky a studia starověkých textů, zatímco IGNOU cílí na uplatnění absolventů v soukromém či vládním sektoru.

²⁰⁷ Programme overview, Master of Arts (Jyotish) (MAYJ), Dostupné z:

<http://www.ignou.ac.in/ignou/aboutignou/school/soh/programmes/detail/725/2>

²⁰⁸ इन्दिरा गांधी राष्ट्रीय मुक्त विश्वविद्यालय, नयी दिल्ली, मानविकी विद्यापाठी (SOH), स्नातकोत्तर कला उपाधि ज्योतिष (MAYJ), Programme Guide, Dostupné z:

<http://www.ignou.ac.in/upload/programme/MA%20JYOTISH%20Programme%20Guide--01.pdf>

²⁰⁹ Programme overview, Master of Arts (Jyotish) (MAYJ).

5. Závěr

V této práci jsem se pokusila přiblížit problematiku hinduizace vzdělávání, o kterou usiluje hinduisticko-nacionalistická dobrovolnická organizace RSS. Viděli jsme, že od doby vzniku v roce 1925 se z RSS stalo velmi vlivné uskupení, jehož vrchní představitelé i přes zdůrazňování své apolitické pozice významně zasahují do vládních záležitostí. Nejčastěji tak činí skrze dosazování prověřených osob do pravicové BJP, jež je politickou odnoží RSS a současnou nejpopulárnější politickou stranou v Indii.

Během první vlády BJP (1999–2004) jako vůdčí strany koalice NDA došlo k obměně textů školních učebnic, v nichž byla všeobecně přijímaná historická fakta, standardní geografické údaje atp. upravována a doplňována tak, aby podporovala ideologii *hindutvy*. RSS byla v této době již natolik politicky vlivná, že se přestala omezovat na základní a střední úroveň vzdělávání, a zacílila i na státní univerzity. V roce 2001 vydala indická vláda prostřednictvím svého orgánu pro vysoké školství UGC velmi kontroverznímu prohlášení, v němž byla astrologie jakožto „tradiční védská věda“ zařazena mezi univerzitní obory. Drtivá většina indických akademiků tento krok odsoudila jako další stupeň „šafanizace“ vzdělávání, znehodnocování seriózního vědeckého výzkumu a nezodpovědné zacházení se státními financemi. Politici BJP své rozhodnutí naopak hájili jako naplňování svých závazků společnosti. Zpřístupnění této důležité tradiční nauky mělo obohatit současný vědecký výzkum a pomoci uchopit nejrůznější aspekty lidského života v reálném čase.

Z historického vývoje astrologie v Indii je patrné, že tato nauka nabyla v rámci indické kultury velký význam. V dřívějších dobách byly astrologické předpovědi zcela zásadní pro úřad krále a pro celou řadu současných Indů jsou obdobně důležité zejména před uzavřením smluvených i dobrovolných sňatků, případně jako alternativní způsoby léčby. Vládní propagaci astrologie lze tedy skutečně chápat jako naplňování požadavků společnosti. Tento postoj podporují i akademičtí astrologové, podle nichž je univerzitní vzdělávání aspirujících astrologů nutné jako záruka kvality jejich služeb. Na druhou stranu je možné zasadit projevy politiků o velkoleposti indické (nebo dokonce „védské“) astrologie do komplexnějšího celku snah o vyrovnání se s muslimskou a kolonizační érou. Na rozdíl od Západu nedošlo ve vývoji indického myšlení ke striktnímu rozdělení empirie a metafyziky, a tudíž je v tomto kontextu možné považovat astrologickou diagnostiku za ekvivalentní té medicínské nebo astrologii přímo označovat za vědu.

Ze závěrečného srovnání můžeme usoudit, že na indické univerzitní půdě je astrologie živým oborem s dlouholetou tradicí, jehož propagace s největší pravděpodobností nemůže ovlivnit vědecký výzkum jiných oborů. Ustavení astrologie na indických univerzitách bylo nicméně jedním ze zřejmých ukazatelů dalšího směřování indické politiky. Vzhledem k postupům majoritářské vlády BJP v posledních letech začíná být nejisté, zdali bude Indie nadále schopna dodržovat vlastní ústavní zákony garantující rovnost všech náboženství i obecné zásady demokracie a zcela nezabředne v autoritářské formě vlády.

Bibliografie

Primární zdroje

Courses of Study, Duration, Eligibility Requirements, Number of Seats and Fees, 2009/10.
Dostupné z: <https://www.bhu.ac.in/education/fee.html>

Department of Jyotish, Faculty of S.V.D.V., BHU, Varanasi, Evaluative Report (2013).

Dostupné z:

[https://www.bhu.ac.in/RAR/Evaluative%20Reports%20of%20Departments%20%20\(Faculty%20wise\)/Faculty%20of%20S.V.D.V/Deptt.%20of%20Joytish.pdf](https://www.bhu.ac.in/RAR/Evaluative%20Reports%20of%20Departments%20%20(Faculty%20wise)/Faculty%20of%20S.V.D.V/Deptt.%20of%20Joytish.pdf)

Maharaj, J., "Guidelines for Setting up Departments of Vedic Astrology in Universities." 16. 6. 2000. Dostupné z: <https://sci.astrology.hindu.narkive.com/xZXLxXas/guidelines-for-setting-up-departments-of-vedic-astrology-in-universities>

Profile of IGNOU, Preamble. Dostupné z: <http://www.ignou.ac.in/ignou/aboutignou/profile/2>

Programme overview, Master of Arts (Jyotish) (MAYJ), Dostupné z:

<http://www.ignou.ac.in/ignou/aboutignou/school/soh/programmes/detail/725/2>

Radhakrishnan, S., *The Hindu View of Life*, London: George Allen & Unwin LTD, 1926.

Savarkar, V. D., *Hindutva: Who Is a Hindu?*, 6th ed., New Delhi: Bharti Printers, 1989.

The Constitution of India, 1949. Dostupné z:

<https://legislative.gov.in/sites/default/files/COI.pdf>

Varahamihira, *The Brihajjatakam*, tr. by S. Vijanananda, New Delhi: Munshiram Manohralal Publishers, 1979.

Zbavitel, D. a L. Šedivý, *Kautiljova Arthaśāstra aneb Učebnice věcí světských*, Praha: Arista, 2001.

इन्दिरा गांधी राष्ट्रीय मुक्त विश्वविद्यालय, नयी दिल्ली, मानविकी विद्यापाठी (SOH), स्नातकोत्तर कला उपाधि ज्योतिष (MAYJ), Programme Guide, Dostupné z:

<http://www.ignou.ac.in/upload/programme/MA%20JYOTISH%20Programme%20Guide--01.pdf>

Sekundární literatura

Acevedo, D. D., "Secularism" in *Brill's Encyclopedia of Hinduism, vol. VI: Index*, ed. by Knut A. Jacobsen, Leiden, Boston: Brill, 2015.

Andersen, W. K. a S. D. Damle, *The Brotherhood in Saffron: The Rashtriya Swayamsevak Sangh and Hindu Revivalism*, New Delhi: Vistaar Publications, 1987.

Andersen, W. K. a S. D. Damle, *The RSS: A View to the Inside*, New Delhi: Penguin Random House India, 2018.

Balaram, P., "Creationism, Astrology, and Science." *Current Science* 79, No. 9 (2000): 1139–40.

Balaram, P., "The Astrology Fallout." *Current Science* 80, No. 9 (2001): 1085–6.

Beinorius, A., "On the Social and Religious Status of an Indian Astrologer at the Royal Court." *Acta Orientalia Vilnensia* 9, No. 2 (2008): 39–55.

Bevir, M., "Theosophy and the Origins of Indian National Congress." *International Journal of Hindu Studies* 7 (2003): 99–115.

Bhatt, C., *Hindu Nationalism: Origins, Ideologies and Modern Myths*, New York: Berg, 2001.

Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "Kumbh Mela" in *Encyclopedia Britannica*, 14. 4. 2021. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Kumbh-Mela>

Copland, I., "The Master and the Maharajas: The Sikh Princes and the East Punjab Massacres of 1947." *Modern Asian Studies* 36, No. 3 (2002), s. 657–704.

Douglas, M., *In the Active Voice*, London: Routledge & Kegan Paul, 1982.

Ganeshiah, K. N., "The Unscientific Way to Bury Astrology." *Current Science* 80, No. 6 (2001): 719–20.

Gansten, M., "Astrologers" in *Brill's Encyclopedia of Hinduism, vol. III: Society, Religious Specialists, Religious Traditions, Philosophy*, ed. by Knut A. Jacobsen, Leiden, Boston: Brill, 2011.

Gansten, M., "Astrology and Astronomy (Jyotisha)" in *Brill's Encyclopedia of Hinduism, vol. II: Sacred Texts and Languages, Ritual Traditions, Arts, Concepts*, ed. by Knut A. Jacobsen, Leiden, Boston: Brill, 2010.

Gansten, M., *Patterns of Destiny: Hindu Nāḍī Astrology*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2003.

Gautham, N., "Futile Struggle against Vedic Astrology." *Current Science* 81, No. 2 (2001): 141.

Gohain, H., "Saffronisation of Education." *Economic and Political Weekly* 37, No. 46 (2002): 4597–9.

Guenzi, C., *Words of Destiny: Practicing Astrology in North India*, New York: State University of New York Press, 2021.

Hansen, T. B., *The Saffron Wave: Democracy and Hindu Nationalism in Modern India*, New Jersey: Princeton University Press, 1999.

Jaffrelot, C., *Modi's India: Hindu Nationalism and the Rise of Ethnic Democracy*, přel. C. Schoch, Princeton: Princeton University Press, 2021.

Kanungo, P., „Myth of the Monolith: The RSS Wrestles to Discipline its Political Progeny“ *Social Scientist* 34, No. 11/12 (2006): 51–69.

Khare, P., "Vedic Astrology." *Current Science* 80, No. 20 (2001): 1250.

Komath, M., "Testing Astrology." *Current Science* 96, No. 12 (2009): 1568–72.

Kostiřová, Z. M., *Souřasná alternativní spiritualita: vznik, vývoj a základní rysy*, Praha: Husitská teologická fakulta UK, 2020.

Meulenbeld, G. J., *A History of Indian Medical Literature*, vol. IA, Groningen: Egbert Frosten, 1999, s. 174.

Mukharji, P. B., *Doctoring Traditions: Ayurveda, Small Technologies, and Braided Sciences*, Chicago: University of Chicago Press, 2016.

Nanda, M., "How Modern Are We? Cultural Contradictions of India's Modernity." *Economic and Political Weekly* 41, No. 6 (2006): 491–6.

Nanda, M., *Prophets Facing Backwards: Postmodern Critiques of Science and Hindu Nationalism in India*, Rutgers University Press, 2003.

Nanda, M., "Secularism without Secularisation: Reflections on God and Politics in US and India." *Economic and Political Weekly* 42, No. 1 (2007): 39–46.

Narasimha, R., "The 'Historic' Storm at the Mumbai Science Congress." *Current Science* 108, No. 4 (2015): 471–2.

Narayan, B., "Modi's Modus Operandi in the 2014 Elections" *Economic and Political Weekly* 49, No. 20 (2014): 12–4.

Narlikar, J. V., "Vedic Astrology or Jyotirvigyan: Neither Vedic nor Vigyan." *Economic and Political Weekly* 36, No. 24 (2001): 2113–5.

Narlikar, J. V., et al, "A Statistical Test of Astrology." *Current Science* 96, No. 5 (2009): 641–3.

- Parthasaraty, D. a Robinson, R., "Science, Astrology, and Democratic Society." *Economic and Political Weekly* 36, No. 33 (2001): 3186–7.
- Pingree, D., "Astronomy and Astrology in India and Iran." *Isis* 54, No. 2 (1963): 229–246.
- Pingree, D., "Indian Astronomy." *Proceedings of the American Philosophical Society* 122, No. 6 (1978): 361–4.
- Pingree, D. E., *Jyotiḥśāstra: Astral and Mathematical Literature, A History of Indian Literature*. Vol. VI, Part III. Fasc. 4, ed. by Jan Gonda, Wiesbaden: Harrassowitz, 1981.
- Pingree, D. "The Indian Iconography of Decans and Horas" *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 26, No. 3/4 (1963): 223–254.
- Pugh, J. F., "Astrological Counseling in Contemporary India." *Culture, Medicine, and Psychiatry* 7 (1983): 279–299.
- Ram-Prasad, C., „Contemporary Political Hinduism“ in *The Blackwell Companion to Hinduism*, ed. by G. Flood, Malven: Blackwell, 2003, s. 526–50.
- Sashidhar, V. R., "Astrology and Science." *Current Science* 80, No. 11 (2001): 1366.
- Sarkar, T., "Educating the Childern of the Hindu Rashtra: Notes on RSS Schools" in *The Sangh Parivar: A Reader*, ed. by C. Jaffrelot, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 197–206.
- Sarma, V. V. S., "Science, Education, and Religion." *Current Science* 80, No. 2 (2001): 115–6.
- Singh, J., "India's Right Turn." *World Policy Journal* 32, No. 2 (2015): 93–103.
- Sitaramam, V., "The Vedic Astrology Controversy." *Current Science* 81, No. 3 (2001): 234–5.
- Sondhi, S., "Astrology, Science and the Tragedy of Murli Manohar Joshi.", *Outlook*, 26. 8. 2001. Dostupné z: <http://www.princeton.edu/~sondhi/nonphysics/writings/astrology>
- Spodek, H., "In the Hindutva Laboratory: Pogroms and Politics in Gujarat, 2002" *Modern Asian Studies* 44, No. 2 (2010): 349–399.
- Strnad, J. et al., *Dějiny Indie*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.
- Stuckrad, K. von, *The Scientification of Religion: A Historical Study of Discursive Change, 1800–2000*, Boston: De Gruyter, 2015.
- Taneja, N., "National Convention against Communalisation of Education: A Report." *Social Scientist* 29, No. 9 (2001): 77–91.
- Thapar, R., "Politics and the Rewriting of History in India" *Critical Quarterly* 47, No. 1–2 (2005): 195–203.

Vaid, D., "Caste in Contemporary India: Flexibility and Persistence." *Annual Review of Sociology* 40 (2014): 391–410.

Virk, H. S., "The Need for Developing Scientific Temper in India." *Current Science* 111, No. 6 (2016): 961–2.

Virk, H. S., "Vedic Astrology." *Current Science* 80, No. 20 (2001): 1250–1.

Yano, M., "Medicine and Divination in India." *East Asian Science, Technology, and Medicine*, 24 (2005): 44–61.

Publicistické zdroje

Barry, E. "As Vote Nears, Astrologer for Sri Lanka's President Faces Ultimate Test of His Skills" *The New York Times*, 6. 1. 2015. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2015/01/07/world/as-vote-nears-astrologer-for-sri-lankas-president-faces-ultimate-test-of-his-skills.html>

Bhattacharya, D. P. a M. Rai, „Astrology still crucial to Indian politicians like Narendra Modi, Vasundhara Raje“ *The Economic Times*, 20. 2. 2014. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/astrology-still-crucial-to-indian-politicians-like-narendra-modi-vasundhara-raje/articleshow/30692537.cms?from=mdr>

ENS, „Stress relief: PGI docs enjoy medicine vs astrology debate.“ *The Indian Express*, 2. 9. 2012. Dostupné z: <https://indianexpress.com/article/cities/chandigarh/stress-relief-pgi-docs-enjoy-medicine-vs-astrology-debate/>

Hindustan Times, "IGNOU launches MA in Astrology with early exit option." *Hindustan Times*, 29. 6. 2021. Dostupné z: <https://www.hindustantimes.com/education/admissions/ignou-launches-ma-in-astrology-with-early-exit-option-101624954177465.html>

Jamil, B. E. "The bloodied role of RSS in the partition of Punjab 1947." *Daily Times*, 2. 10. 2019. Dostupné z: <https://dailytimes.com.pk/476717/the-bloodied-role-of-rss-in-the-partition-of-punjab-1947/>

Jaiswal A. a A. Singh, "Covid fears raise demand for astrologers, even if answers come at Rs 400/minute." *Times of India*, 27. 4. 2020. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/covid-fears-raise-demand-for-astrologers-even-if-answers-come-at-rs-400/minute/articleshow/75408421.cms>

Kalita, B., "IGNOU Launches Masters Programme in Astrology." *NDTV*, 24. 6. 2021. Dostupné z: <https://www.ndtv.com/education/ignou-launches-masters-programme-in-astrology>

Khan, M. A., "Education set to touch 'astrological' heights under minister Pokhriyal." *National Herald*, 1. 6. 2019. Dostupné z: <https://www.nationalheraldindia.com/politics/education-set-to-touch-astrological-heights-under-minister-pokhriyal>

Mathew, L., "Astrology topmost science, PM Narendra Modi right on Ganesh surgery: Pokhriyal." *The Indian Express*, 4. 12. 2014. Dostupné z: <https://indianexpress.com/article/india/india-others/ancient-india-tested-nukes-modiji-right-on-ganesh-surgery-ex-cm-in-lok-sabha/>

Mitra, S., "Murli Mahohar Joshi and UGC get mired in legal, political maze over introduction of astrology courses in universities." *India Today*, 17. 9. 2001. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/magazine/cover-story/story/20010917-murli-mahohar-joshi-and-ugc-get-mired-in-legal-political-maze-over-introduction-of-astrology-courses-in-universities-774241-2001-09-17>

Neelakandan, A., "Astrology, Scientific Temper and Pandit Nehru." *Swarajya*, 25. 11. 2014. Dostupné z: <https://swarajyamag.com/politics/astrology-scientific-temper-and-pandit-nehru>

Reddy, C. R. (Editorial), "The Nationalism of Pseudo-Science." *Economic and Political Weekly* 49, No. 51 (2014): 8–9.

Reddy, C. R. (Editorial), "The Reign of Non-History: Do the Attacks on the Discipline of History Presage Worse Days Ahead?" *Economic and Political Weekly* 49, No. 32 (2014): 7.

TNN, "Astrology not to be introduced in WB universities." *Times of India*, 11. 8. 2001. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/city/kolkata/Astrology-not-to-be-introduced-in-WB-universities/articleshow/364086460.cms>

TNN, "BHU to organise Astrologers meet.", *Times of India*, 19. 1. 2009. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/city/varanasi/bhu-to-organise-astrologers-meet/articleshow/4002803.cms>

Vyas, H., "Astrology is a science: Bombay HC." *Times of India*, 3. 2. 2011. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/Astrology-is-a-science-Bombay-HC/articleshow/7418795.cms>

Yadav, S., "RSS and the government: Tracing the history down the years" *The Indian Express*, 9. 9. 2015. Dostupné z: <https://indianexpress.com/article/explained/rss-and-the-government-the-equation-how-it-works/>